

Ravnopravnost - Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu

Council of Europe Publishing
Editions du Conseil de l'Europe

Izgradnja djelatnih demokratskih institucija

Ravnopravnost - Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu

Mariette Sineau

Združeni projekt “Izgradnja djelatnih demokratskih institucija”

Vijeće Europe

Englesko izdanje:

Genderware - the Council of Europe and the participation of women in political life

Mišljenja izražena u ovom radu pripadaju autorici i ne odražavaju nužno službenu politiku Vijeća Europe

Pridržavamo sva prava. Nijedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim putem, elektronskim (CD-Rom, Internet, itd.) ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakvim sustavom pohrane ili pretraživanja podataka, bez prijašnjeg pismenog odobrenja Ureda za tisak, Uprave za komunikaciju i istraživanje.

Objašnjenja uz fotografije u ovoj knjižici dobivena su iz informacija koje je dobrohotno pružila Knjižnica Image Nacionalnih arhiva Ujedinjenog Kraljevstva, te iz BBC-ijevog on-line praćenja (3. listopada 2003.) izložbe Nacionalnih arhiva o sufražetkinjama.

Uređenje naslovnice: Graphic Design Workshop, Vijeće Europe

Prijelom teksta: Pre-press unit, Vijeće Europe

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex

ISBN 92-871-5343-4

© Council of Europe on publication in English and French, Vijeće Europe, prosinac, 2003.

Tiskano u Njemačkoj

SADRŽAJ

Stranica

Predgovor	
Walter Schwimmer, glavni tajnik Vijeća Europe	7
Uvod	11
I. Načela i instrumenti europske politike	21
Prvi koraci: utjecaj Desetljeća žena	22
Drugi srednjoročni plan i politička participacija žena	23
Prva konferencija ministara o političkoj ravnopravnosti	26
Paritetna demokracija ili rođenje pojma	29
CDEG: promicanje političke uloge žena u Europi	31
Svjetska konferencija o ženama	33
Ravnopravnost spolova kao temeljni kriterij demokracije	35
Preporuka Rec(2003)3 o uravnoteženoj participaciji	36
II. Glavne teme	45
Ravnopravnost spolova i demokracija	46
Ravnopravnost kroz pravo	49
Pozitivna politička akcija	51
Mlade žene i participacija u politici	54
Žene u lokalnom i regionalnom političkom životu	57
Regionalno planiranje i ravnopravnost spolova	59
Glasačka prava žena kao pojedinaca	60
Zaključci	61
Političke stranke: mehanizmi nužni za demokratsku jednakost	62
Promicanje "zajedničkog naslijeđa" socijalnih prava	64
Sekularnost kao temeljna vrijednost demokracije	65
Prilozi	67
1. Žene i politika: ključni datumi u Vijeću Europe	69
2. Žene u parlamentu	73
3. Preporuka Rec(2003)3 Odbora ministara državama članicama o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju	75
Literatura	85

Hrvatsko izdanje: Ravnopravnost - Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu
Izdavač: Vlada Republike Hrvatske Ured za ravnopravnost spolova, Zagreb, Mesnička 23
Za izdavača: mr. sc. Helena Štimac Radin

ISBN 953-99862-0-6

Prevela: Ivona Menđeš
Lektura: Branka Vojnović
Redaktura: Janka Doranić

Priprema: Grupa d.o.o., Zagreb
Tisak: Publika d.o.o., Zagreb
Naklada: 5000 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 32:316.66-055.2>(4)
316.66-055.2:32>(4)
342.7-055.2(4)

SINEAU, Mariette
Ravnopravnost - Vijeće Europe i
sudjelovanje žena u političkom životu /
Mariette Sineau ; <prevela Ivona Menđeš>. -
Zagreb : Vlada Republike Hrvatske, Ured
za ravnopravnost spolova, 2004.

Prijevod djela: Genderware - the Council
of Europe and the participation of women
in political life.

ISBN 953-99862-0-6

I. Ravnopravnost spolova -- Politički
život -- Europa
II. Žene u politici -- Europa
III. Žene -- Politička
participacija -- Europa
IV. Prava žena -- Europa

441126184

*Na demokraciju bez žena više se neće gledati kao na
nesavršenu demokraciju, nego kao na nedemokraciju.*

*Elisabeth Sledziewski u Demokratskom načelu
jednake zastupljenosti - 40 godina djelovanja Vijeća Europe*

*Kad je samo nekoliko žena u politici, mijenjaju se žene.
Kad ima mnogo žena u politici, mijenja se politika.*

Geslo argentinskih feministica

PREDGOVOR

Žene čine više od polovice europskog građanstva, no ta skupina stanovništva u prosjeku sačinjava samo 18 posto parlamentarnog članstva. Ne uzimajući u obzir nekoliko dramatičnih postignuća, odlučivanje na najvišim položajima političkog i ekonomskog života još uvijek je rezervat muške moći koji je strogo spolno kontroliran, u tolikoj mjeri da bi se njegova legitimnost mogla osporavati.

Probijanjem te “nevidljive barijere” svatko bi postao dobitnikom. Svojim sudjelovanjem u donošenju odluka, žene proširuju doseg političkog razumijevanja novim pristupima i svježim pogledima na sva pitanja. Njihovo se mišljenje pokazalo osobito vrijednim u rješavanju konflikata i pokušajima izgradnje mira.

Politička bi tijela trebala usvojiti primjenu kvota, a sve poduzete mjere moraju se nadzirati, moraju biti zakonski provedive i povezane s rokovima. U tom su pogledu naročito važne političke stranke, s obzirom da predstavljaju filter za sastavljanje parlamentarnih mandata. I parlamenti i javne uprave trebaju uspostaviti normativne radne metode koje pomiruju obiteljski i profesionalni život.

Ravnopravnost - Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu, knjiga pripremljena u sklopu združenog projekta Vijeća Europe “Izgradnja djelatnih demokratskih institucija”, jasno poručuje: bez ravnopravnosti spolova, ljudska se prava ne poštuju u cijelosti!

Walter Schwimmer
glavni tajnik Vijeća Europe

UVOD

Puna participacija žena u političkom životu sastavni je dio politike ravnopravnosti spolova Vijeća Europe: doista, to je njezin središnji dio. Kao organizacija koja promiče demokraciju i štiti ljudska prava, Vijeće Europe, koje je 1949. godine osnovalo deset država, a sad ima 45 članica, moralo je, prije ili kasnije, pokazati zanimanje za ravnopravnost spolova. Iako nije ni spomenulo tu temu u prvim godinama svojeg postojanja, Vijeće je sad postalo toliko aktivno na ovom polju da je, od svih međunarodnih organizacija, nedvojbeno vodeće u području ravnopravnosti spolova,¹ naročito s obzirom na politički život.

U smislu pravnih načela, osnova politike ravnopravnosti, uključujući ravnopravnost u političkom životu, jest nediskriminacija. Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ECHR ili Konvencija o ljudskim pravima), koju su države članice potpisale u Rimu 1950. godine, postavljen je pravni okvir. Jamčeći građanska i politička prava, članak 14. Konvencije određuje da bi poštivanje tih prava trebalo osigurati bez diskriminacije po različitim osnovama, koje uključuju i spol. Međutim, primjena članka 14., čak i uz pravo pojedinačnog obraćanja Europskom sudu za ljudska prava, ograničena je dopunskom prirodom te odredbe. ECHR (za razliku od međunarodnih dokumenata kao što su Opća deklaracija ljudskih prava) ne uključuje opću zabranu diskriminacije. Posljedično, Vijeće Europe se od 1990-ih uključilo u promišljanje proširenja tog pojma.

Podzastupljenost žena u politici: pojmovno određivanje problema

Žene su bile isključene iz političkog građanstva od početka demokratske tradicije. Moderna demokracija, koja je proizašla iz političke filozofije osamnaestog stoljeća i engleske, američke i francuske revolucije, temelji se na zastupanju. Zastupnici koje je narod izabrao odražavaju opću volju. U toj tradiciji, pravo da se bude zastupan postupno je postalo "univerzalno" i temeljno pravo poduprto ustavom u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. Međutim, tzv. "opće" pravo glasa dugo je vremena ostalo povlasticom muškaraca, s obzirom da su ženama sva politička prava bila uskraćena. U Francuskoj i u čitavoj Europi, žene su se stoljećima trebale boriti (naročito kroz pokret sufražetkinja) kako bi zadobile političko "pravo glasa", drugim riječima, kako bi dobile ista prava kao i muškarci da biraju i budu

¹ Vijeće Europe nudi sljedeću definiciju ravnopravnosti među spolovima: "Ravnopravnost spolova podrazumijeva ravnopravnu vidljivost, ovlasti, odgovornost i participaciju oba spola u svim sferama javnog i privatnog života. To je suprotno od neravnopravnosti - a ne od razlike - među spolovima" (Vijeće Europe, 2000.)

izabrane. U nekim zemljama (uključujući Belgiju, Francusku, Italiju, Lichtenstein i Švicarsku) žene su morale čekati drugu polovicu dvadesetog stoljeća kako bi postale punopravne građanke. Stoga je europskim zemljama trebalo mnogo godina (stoljeće i pol u Francuskoj) da prihvate ideju političke ravnopravnosti spolova.

Kad je postignuta pravna ravnopravnost, ženama je preostala najteža zadaća: primijeniti politička prava za koje su se tako teško borile i izboriti ulaz u izabrana predstavnička tijela i vladu. Iako pripadnost muškom rodu više ni u jednoj europskoj zemlji nije uvjet političkog građanstva, pravo natjecanja na izborima za mnoge žene u Europi ostaje pravom samo u teoriji.

Socioekonomskim promjenama koje su preobrazile živote žena u poratnim godinama rasta (1945.-1965.) potaknuta je nada da će mnoge od njih dobiti dio političke moći, te potencijal za promjenu koji dolazi s njom. Kako je sve više žena dobivalo plaćene poslove i dolazilo do visokih položaja, one su u tom razdoblju postigle napredak bez presedana u obrazovnom i društvenom smislu. Unatoč toj "tihoj revoluciji" u kojoj su se žene preobrazile u autonomne pojedince, njihov je ulazak u političku sferu bio uvelike spriječen. Danas, na početku novog tisućljeća, u Europi još uvijek prevladava neravnopravna raspodjela političke moći među spolovima, iako participacija žena u donošenju političkih odluka znatno varira ovisno o zemljopisnoj lokaciji (više participacije ima na sjeveru nego na jugu) i razini vlasti (participacija je veća u lokalnim skupštinama nego u nacionalnim parlamentima).

Kako objasniti činjenicu da zakonski određena politička ravnopravnost nije brže dovela do de facto ravnopravnosti - da još uvijek zjapi toliki jaz između formalne i sadržajne ravnopravnosti? Nekoliko je skupina čimbenika odgovorno za manju ulogu žena u donošenju političkih odluka. Prvo, situacija odražava ekonomsku podređenost žena koja ih, unatoč napretku, obeshrabruje da preuzmu političku odgovornost. Poznato je da će, čak i u demokratskim sustavima, ljudi prije dosegnuti politički odgovorne položaje ako na raspolaganju imaju ekonomske, socijalne i kulturne "resurse". Drugim riječima, društvena selekcija svojstvena je izbornom postupku - ustvari, u nekim europskim državama, društveni je jaz između predstavnika i njihovih birača toliko velik da se djelomično smatra razlogom za postojeću krizu demokratskog legitimiteta.

Isto tako, u brojčanoj nadmoćnosti muškaraca u svijetu odlučivanja, postoje simbolični čimbenici povezani s idejom o društvenim ulogama spolova, jer se na politiku gleda kao na muški "rezervat", a na žene koje u njega zalutaju kao na uljeze, kao da "ondje nemaju pravo biti". Smatra se da žene time krše dva

osnovna načela - hijerarhiju spolova i podjelu rada među njima. Pravnik Maurice Duverger je već 1955. godine objasnio situaciju na sljedeći način - a važnost tog komentara moguće je u potpunosti shvatiti tek uz pogled unazad: "Eliminacija žena iz, u osnovi, natjecateljskih razloga, pretvara se u argument da je politika samom svojom prirodom, bitno muška domena u koju žene treba pripustiti samo iznimno i u strogo ograničenim područjima".²

Zapreke ulasku žena u političku arenu mogu se naći i u izbornim institucijama i zakonima, koji često stvaraju mehanizme isključenja. Za razliku od neutralnije metode izbornih lista, sustav apsolutne većine koji personalizira izbornu utrku, oduvijek je bio nenaklonjen kandidatkinjama. On daje prednost dobro znanim lokalnim ličnostima i jača (tamo gdje je to zakonski moguće) praksu istodobnog obnašanja nekoliko političkih dužnosti, praksu koja sama sadrži snažne predrasude prema svježim snagama - muškim ili ženskim - u politici.³ Zadnje, ali ne najmanje važno, feminizacija elita mora svladati oligarhični način na koji funkcioniraju političke stranke: a u modernim demokracijama, upravo političke stranke kontroliraju pristup izbornim skupštinama i djeluju kao filteri. Unatoč svojoj dužnosti da omoguće praksu i vježbaju "otvoreni" izbor (brinući se o tome da se ne izostave najnoviji članovi društva, uključujući mlade i žene), stranke su dugo godina djelovale (i još uvijek u nekim zemljama djeluju) kao zatvoreni muški klubovi, koji potiču samoreprodukciju postojećih elita.

S tim se dubinskim uzrocima neravnopravnosti spolova pri korištenju političke moći mora naravno suočiti na različite načine: lakše je promijeniti izborni zakon, uvesti mjere o financiranju političkih stranaka ili promijeniti pravila o izabranim predstavnicima, nego ispraviti neravnopravnu raspodjelu ekonomske moći između spolova.

Marginalna uloga žena u politici se, daleko od toga da bude žarišni problem, dugo godina smatrala beznačajnim pitanjem: u najboljem slučaju, na nju se jednostavno gledalo kao na nepravdu učinjenu ženama, a djelomice ih se i okrivljavalo za situaciju (nisu zainteresirane za politiku, nisu dovoljno uporne u izbornim kampanjama, itd.). Danas je to pitanje došlo u središte pozornosti. Pojednostavljujući stvari, moglo bi se reći da se podzastupljenost žena postupno počela smatrati ne skandalom

² Duverger, Maurice, La participation des femmes à la vie politique, UNESCO, 1995., str. 127.

³ To se pokazalo u Francuskoj za vrijeme V. Republike, kad je uvođenje izbora relativnom većinom (koji su zamijenili razmjerno predstavništvo, na snazi u IV. Republici) dovelo do oštrog pada zastupljenosti žena u Narodnoj skupštini. Vidi Sineau, Mariette, Profession: femme politique. Sexe et pouvoir sous la Cinquième République, Presses de Sciences Po, Paris, 2001.

za žene, nego skandalom za demokraciju. Ona se smatra simptomom nezdrave demokracije i duboke krize političkog predstavništva.

Aktivnost ženskih pokreta iz 1970-ih godina imala je značajnu ulogu u ovoj promijenjenoj perspektivi. Iako je manjina tih pokreta izražavala sumnje u korisnost participacije žena u izbornoj politici, drugi su pozivali političke stranke da opravdaju marginalizaciju “drugog spola”. Pod pritiskom aktivistica, stranke su morale popustiti pred potrebom “pozitivnog djelovanja” kako bi ubrzale političko napredovanje žena. Neke stranke (osobito skandinavske socijaldemokratske stranke) prihvatile su načelo ženskih kvota u stranačkim upravnim tijelima i na izbornim listama. Istovremeno, rodni studiji kao akademska disciplina (koja se bavi društvenim odnosom spolova) bacila je svjetlo na složenost političkog statusa žena i naglasila, s dobrim razlogom, da je “pitanje žena u politici daleko od toga da se tiče samo interesa “manjine”, već predstavlja ključni problem legitimnosti političke vlasti u demokraciji”.

Konačno, u otprilike istom razdoblju (sredina 1970-ih), znatan je učinak imao rad međunarodnih institucija: Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe bili su samo dvije organizacije koje su se bavile tim pitanjem i stavile političko predstavništvo žena na međunarodni dnevni red. “Slobodne od izbornih ograničenja, te su institucije istražile učinak muških struktura vlasti i neravnopravnosti među spolovima. Održavale su seminare i upošljavale stručnjake.”⁴ Više od toga, razmatrale su što bi se moglo učiniti za poboljšanje situacije. To je relativno brzo dovelo do ideje o ispravljanju političke neravnopravnosti spolova, i to pravnom regulacijom pozitivne akcije, primjerice, Konvencijom Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

Na seminaru Vijeća Europe 1989. godine, filozofkinja Elisabehz Sledziewski održala je predavanje koje je izazvalo mnogobrojne komentare. Težila je pružiti načelnu osnovu za jednaku zastupljenost kao jednog od zahtjeva demokracije. Prava demokracija u Europi nije moguća, tvrdila je ona, ako se ravnopravnost između muškaraca i žena ne tretira kao politički uvjet, utemeljen na tvorbenim načelima sustava, na jednak način kao što su to opće pravo glasa i dioba vlasti (Vijeće Europe, 1992.). Seminar u Strasbourgu o jednakoj zastupljenosti u demokraciji pokrenuo je vrlo široke rasprave u Europi i ukazao na napore Vijeća Europe oko pojmovnih određenja osnovnih pitanja koja stoje iza participacije žena u tijelima predstavničke demokracije.

⁴ Bataille, Philippe; Gaspard, Françoise, Comment les femmes changent la politique. Et pourquoi les hommes résistent, La Découverte, Paris, 1999., str. 34.

Načela jednake zastupljenosti u demokraciji⁵

Da bi se razumio problem jednake zastupljenosti u demokraciji, potrebno je analizirati pravo na kojemu se temelje liberalne demokracije. Moderni ideal europske demokracije, za razliku od, primjerice, antičke demokracije, izrazito je univerzalistički. Moderni građanin nije ni muškarac ni žena, nego bespolno, nediferencirano ljudsko biće. Taj univerzalistički ideal odbija individualni identitet, te su sukladno tome prava pojedinca određena u općem, apstraktnom obliku.

Međutim, paradoks demokratskog univerzalizma nalazi se upravo u apstraktnosti uključenih prava. Odbijanje određivanja spola pri definiciji građanina potvrđuje da smo suočeni s potpuno seksističkom paradigmatom koja automatski maskulinizira sve društvene i politički odgovorne položaje. Usto, kad većina europskih jezika govori o pravima građanina ili o pravima čovjeka, pravni je subjekt muškog roda. Stoga što su žene pravno zanemarene i nevidljive, one su niži spol u smislu zakonski određene zastupljenosti. Univerzalizam prava dvostruka je zamka za demokraciju koja djeluje kroz dva oblika poricanja.

Prvo, univerzalizam omogućuje da se društvene uloge karakteriziraju pojmovima racionalnosti, dok se ustvari bilo koja ljudska skupina strukturira prema spolnoj podjeli uloga. Univerzalističko stajalište je krhko - ono promiče prava ljudskog bića, ali po cijenu zanemarivanja njegova spolnog identiteta. I drugo, kad univerzalizam ne priznaje “spolnu prirodu” pojedinca, to je u stvari način nijekanja činjenice da na tom području može postojati diskriminacija. On niječe da može postojati kršenje prava pojedinca u specifičnoj sferi, onoj rodnoj, smještanjem te sfere izvan vladavine prava. Univerzalizam prava bespolnih ljudskih bića istovjetan je promicanju prava muškaraca uz tvrdnju da se radi o pravima cijelog čovječanstva.

Stoga se moramo odmaknuti od proturječja koje je svojstveno univerzalizmu, ali bez napadanja ljudskih prava kao takvih. Da bi ljudska prava bila istinski univerzalna, moraju se odrediti kao prava svih ljudskih bića, a spolnu razliku treba izričito napomenuti. Prigovorima koji tvrde da je pristup određivanja spola povratak biološkim kriterijima mora se uzvratiti jednakom mjerom: upravo kako bi se spriječila biološka diskriminacija, rod se mora unijeti u donošenje zakona. Jednom kad se uključi u pravnu osobnost spolni se identitet više neće moći koristiti da bi se pojedinca ograničilo u uživanju onih prava koja su dodijeljena “čovjeku” općenito.

⁵ Sljedeći odlomak sažima analizu Elisabeth Sledziewski (Vijeće Europe, 1992.).

Ako politički život ostane jedno od najmanje feminiziranih područja u modernim demokratskim društvima, to je upravo stoga što u demokraciji nema doktrine spolne razlike. U većini slučajeva, pitanje ravnopravnosti spolova ostaje problem socijaldemokracije, a u liberalnim se demokracijama ne prepoznaje kao političko pitanje. Na tom području liberalna demokracija ne obavlja svoju funkciju, odnosno politička tijela (koja predstavljaju želje građana i građanki) ne kreiraju javne politike relevantne za društveni život. Upravo se kroz uživanje političkih prava, muškarci i žene u liberalnoj demokraciji ostvaruju kao aktivni građani i jačaju svoja građanska i društvena prava. Politička pozicija s obzirom na rodne razlike stoga je odlučujući čimbenik u izgradnji demokracije.

Koje mjere treba ustanoviti kako bi se izgradila paritetna demokracija? Na prvom mjestu, to je uporaba kvota. Samo participativne kvote koje uspostavljaju rodnu ravnotežu u svim tijelima gdje se donose odluke, mogu osigurati učinkovitost ženskog djelovanja u građanskom životu. Kvote su primjeren odgovor demokracija čija je dužnost prepoznati rodne razlike. Ljudska vrsta dolazi u dva oblika te stoga rasprave i odlučivanje moraju obavljati jednako i muškarci i žene. No, kvotni se pristup mora poštivati kao politika, a ne smatrati ga jednostavno metodom. Na kvote se ne smije gledati kao na prikladno sredstvo za postizanje ravnopravnosti nego kao na oruđe za primjenu temeljnih načela demokracije.

Da bi kvote bile prihvaćene kao legitiman demokratski instrument, moraju se koristiti međunarodni mehanizmi. Dok neki pravni sustavi odriču legitimnost kvota kao neustavnu, teško je vidjeti kako bi je mogle osporiti države potpisnice Konvencije Ujedinjenih naroda o uklaňanju svih oblika diskriminacije žena. Potpisivanjem članka 4., kojim se određuje načelo privremene pozitivne diskriminacije, države prihvaćaju zakonitost takvog tipa mjera, usmjerenih prema postizanju de facto ravnopravnosti između žena i muškaraca. Konvencija određuje kvotu kao pravni instrument, pa se to međunarodno pravilo može smatrati početnom točkom za nacionalne politike.

Doprinos Vijeća Europe

Briga Vijeća Europe oko unapređenja sudjelovanja žena u političkom životu odražava se u inicijativama dvaju njegovih tijela, Odbora ministara, zaduženog za međuvladine aktivnosti i Parlamentarne skupštine (prethodno znane kao Savjetodavne skupštine), savjetodavnog tijela čija se djelatnost uglavnom odvijala

preko njegova Odbora za jednake mogućnosti žena i muškaraca. Na osnovi prijedloga proizašlih iz sastanaka eksperata Odbora za ravnopravnost između žena i muškaraca, Odbor ministara i Parlamentarna skupština usvojili su brojne konvencije, preporuke i rezolucije⁶ o ženama i političkom životu.

Također su poduzeli mnogobrojne aktivnosti - objavljivanje nalaza istraživanja, organizaciju rasprava - u skladu s uobičajenim kooperativnim metodama Vijeća. I treće je tijelo radilo na promicanju političke participacije žena - Kongres (prethodno Stalna konferencija) lokalnih i regionalnih vlasti Europe (CLRAE) - predstavljajući lokalne i regionalne vlasti iz država članica i savjetujući Odbor ministara o svim aspektima iz političkog područja. CLRAE je puno učinio kako bi proširio participaciju europskih žena u regionalnom političkom životu. Nedavno je, u okviru projekta "Izgradnja djelatnih demokratskih institucija" objavio optužujući izvještaj o obiteljskom glasovanju, praksi koja se može pronaći u nekim regijama šire Europe, a koja ženama kao pojedincima uskraćuje politička građanska prava (Vijeće Europe, 2002c).

Od kraja 1970-ih, Vijeće Europe se postupno opremalo mehanizmima i instrumentima za suvislo djelovanje na povećanju sudjelovanja žena u političkom životu. Prvi Odbor za ravnopravnost spolova uspostavljen je 1979. godine. Počevši kao jednostavni ad hoc odbor, postao je Europskim odborom 1987. godine, a onda je promaknut u Upravni odbor 1992. Postupna afirmacija odbora govori mnogo o prvorazrednoj važnosti koju je ravnopravnost spolova zauzela u Vijeću Europe, naročito s obzirom na participaciju u političkom i javnom životu, području na koje se taj Odbor brzo usredotočio. Kao što je 1995. godine rekao Daniel Tarschys, tadašnji glavni tajnik Vijeća Europe, Odbor je pokazao svu potrebnu odlučnost kako bi se osvijetlilo pitanje ravnopravnosti kao osnovno političko pitanje u modernom europskom društvu (Vijeće Europe, 1996.).

Odbor je obavio prilično učestalog inovativnog posla kako bi promicao političku ravnopravnost žena, smišljajući instrumente i strategije, uključujući se u zajedničke aktivnosti za ravnopravnost na paneuropskoj razini, te organizirajući konferencije europskih ministara za ravnopravnost svakih četiri do pet godina. Nakon 1989. godine i pada Berlinskog zida, Odbor je preusmjerio svoju pozornost na Središnju i Istočnu Europu i aktivnosti koje će pomoći tamošnjim

⁶ Preporuke i rezolucije pravni su instrumenti koji, iako nisu obvezujući, pružaju pravne i političke smjernice državama članicama.

ženama da se prilagode onom što su doživljavale kao katastrofalnu dvostruku tranziciju prema demokraciji i tržišnom gospodarstvu. Kako se participacija žena u političkom životu preklapa s nekoliko drugih područja u kojima je Vijeće aktivno, Odbor je također uspješno surađivao s drugim tijelima Vijeća (kao što je europski Upravni odbor za mlade i CLRAE).

Uzastopne promjene u nazivu Odbora za ravnopravnost (u početku Odbor za status žena, sada Upravni odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca) pokazatelj su udaljenosti koju je Vijeće Europe prešlo u svom pristupu od općenitog pitanja ravnopravnosti spolova do specifičnog pitanja participacije žena u javnim poslovima. Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kad je Vijeće Europe otpočelo svoj rad na ovom području, naglasak je općenito bio na statusu žena, imajući za cilj jednaka prava. Kasnije, 1980-ih, kad se de jure ravnopravnost postupno počela uvoditi posvuda, veći je naglasak stavljen na de facto ravnopravnost i na privremene “pozitivne” mjere kako bi se prevladale prepreke istinskoj ravnopravnosti. Danas se govori o istinskom partnerstvu, nužnoj podjeli političke odgovornosti i vlasti - pa čak i o paritetu. (Pojam paritetne demokracije izvorno je nastao u Vijeću Europe prije nego što je široko preuzet i razvijen.) To je jedan od onih pojmova koji su bili pokretači političke promjene.

Semantičke promjene u dokumentima Vijeća Europe također su znakovite za osnovnu promjenu perspektive. Šezdesetih godina u Rezoluciji 356 (1967.) Savjetodavne skupštine radilo se o političkoj, društvenoj i građanskoj “situaciji” žena u Europi. Do 1980-ih, Preporuka 1008 Parlamentarne skupštine dala je svoje viđenje “mjesta žena u političkom životu”. Približavajući se današnjem trenutku, Odbor ministara je nedavno usvojio Preporuku Rec (2003)³ o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju.

Iza ove promjene u rječniku leži temeljna promjena u analizi. Iz dokumenata Vijeća Europe kroz tridesetogodišnje razdoblje jasno je da je tumačenje spolne neravnopravnosti u političkoj participaciji evoluiralo: shvaćeno na početku samo kao nepravda koja zahvaća žene, sad se vidi kao simptom demokratskih nedostataka i, u konačnici, kao tema koja dovodi u pitanje same osnove političke vlasti. Drugim riječima, ravnopravna participacija žena i muškaraca u donošenju političkih odluka sada se smatra osnovnom sastavnicom demokracije.

Prvo ćemo pratiti povijest politike Vijeća Europe u promicanju sudjelovanja žena u političkom životu, smještajući je u kontekst općenitog rada Vijeća na ravnopravnosti spolova. Naročito ćemo opisati načela i metode te politike, kao i institucionalne mehanizme na kojima se zasnivaju. Nakon toga ćemo analizirati osnovne teme kojima se ta politika bavila.

I. NAČELA I INSTRUMENTI EUROPSKE POLITIKE

Na samom početku rada Vijeća, pitanje ravnopravnosti spolova, uključujući ravnopravnost u političkom životu, svakako nije bilo toliko važno kao što je to s vremenom postalo. Zanimanje Vijeća za pitanja ravnopravnosti pojavilo se iznenađujuće kasno, kao što je to 1989. godine istaknula Joke Swiebel, osvrćući se kao predsjedavajuća Odbora za ravnopravnost na ono što je postignuto (Vijeće Europe, 1992.). Do 1979. godine, nije postojao čak ni ad hoc odbor za to pitanje, a nedostatak takvog formalnog tijela unutar Vijeća Europe spriječilo je Vijeće da se djelotvorno suoči s pitanjima ravnopravnosti i odredi svoje izvorne smjernice za javnu politiku. U najboljem slučaju, Vijeće je posvećivalo veliku pozornost određenim aspektima onoga što se tada zvalo "statusom žena": to je uključivalo i politička prava žena i njihovu participaciju u političkom životu.

Prvi dokument koji se odnosio na žene i politiku datira iz 1967. godine. Bila je to Rezolucija 356 Savjetodavne skupštine o političkom, društvenom i građanskom položaju žena u Europi. Skupština je primijetila da su, iako se participacija žena u izborima činila zadovoljavajućom, žene bez obzira na to "podzastupljene u većini izbornih dužnosti i položaja političke odgovornosti". Ona se nadala da će promjene ideja i stavova "dati ženama stvarnu priliku da obnašaju političke dužnosti i visoke upravne položaje ... koji su im teoretski već otvoreni prema nacionalnom zakonodavstvu".

No, tek se sredinom 1970-ih Vijeće Europe stvarno pozabavilo pitanjem ravnopravnosti spolova, naročito u političkom životu, te donijelo temeljne odluke u tom području. Ta promjena smjera može se objasniti povoljnim međunarodnim kontekstom - 1975. je bila godina Prve svjetske konferencije Ujedinjenih naroda o ženama, koja je označila početak Desetljeća žena. "Ti su događaji obilježili kraj jednog procesa i početak drugog. Prvi proces, gdje su građansko društvo i feministički pokret imali ključnu ulogu u pomicanju pitanja ravnopravnosti s margina društvenog zanimanja do političke sfere; te drugi proces u kojem su pitanje ravnopravnosti kao političku temu postupno prihvaćale političke vlasti na svim razinama, što je rezultiralo njegovim uvođenjem na globalni politički dnevni red" (Vijeće Europe, 2002., str. 4.).

Iako je Vijeće Europe svojom politikom ravnopravnosti u početku slijedilo smjer djelovanja Ujedinjenih naroda, nakon 1981. godine jasno je pokazivalo težnju da krene vlastitim putem i razvije se na svoj način. Ustvari, s drugim srednjoročnim planom Vijeća, pitanje sudjelovanja žena u političkom životu postalo je sastavnim

dijelom programa Vijeća Europe, prije nego što je postupno postalo središnjim aspektom njegovog razmišljanja i rada.

Prvi koraci: utjecaj Desetljeća žena

Tijekom 1970-ih, djelovanje Vijeća Europe na promicanju političke participacije žena oblikovalo se prema djelovanju Ujedinjenih naroda. Dva događaja unutar Ujedinjenih naroda znatno su utjecala na pitanje ravnopravnosti spolova, osobito kad je riječ o političkom životu. Kao prvo, nakon Prve svjetske konferencije o ženama, održane u Mexico Cityju, UN je objavio da će razdoblje od 1975.-1985. biti desetljeće ženskih prava. Svjetskim planom za djelovanje prihvaćenim u Mexico Cityju, utvrđeno je da će povećana participacija žena na svim razinama odlučivanja poboljšati razvoj i unaprijediti mir. Kao drugo, Konvencija Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena bila je otvorena za potpisivanje 1979. godine. Po prvi put, uloga i odgovornost vlada u korištenju svih prikladnih mjera za jamčenje ženama ravnopravne participacije u političkom životu, određene su međunarodnim ugovorom. Stoga su Ujedinjeni narodi bili pioniri kad se radi o ovom pitanju, stavljajući participaciju žena na međunarodni dnevni red i potičući Vijeće Europe na akciju u tom području.

Zahvaljujući utjecaju UN-ovog zamaha, Parlamentarna skupština Vijeća Europe prihvatila je 1975. godine Rezoluciju 606 o političkim pravima i položaju žena. Skupština je izjavila da su razlozi za to, osim strogo pravnog, i tradicionalni načini razmišljanja i postojeće socioekonomske strukture, još uvijek one zapreke koje sprječavaju žene da preuzmu onoliko položaja u političkim tijelima, uključujući nacionalne parlamente, koliko to jamči broj žena u zajednici. Skupština je bila uvjerena da će povećana participacija žena u političkom životu na svim razinama omogućiti političarima oba spola da potpunije i objektivnije shvate sve probleme s kojima se suočavaju moderna demokratska društva. Rezolucija, koja je tretirala punu participaciju žena u političkom životu kao oblik jačanja demokratskih institucija, sadržavala je niz preporuka koje su ohrabrivale vlade i parlamente da obrate više pozornosti na potrebu uravnotežena sudjelovanja oba spola u javnom i političkom životu.

U prosincu 1979. godine - Svjetska konferencija u Kopenhagenu je održana u lipnju 1980. godine kao uvod u drugi dio Desetljeće žena - Odbor za ravnopravnost Vijeća Europe održao je svoj prvi sastanak. U to se vrijeme zvao Odborom za status žena (CAHFM). Sastanak je održan na zahtjev velikog

broja država članica koje su smatrale da inicijativa Vijeća Europe kao dijela Desetljeća žena Ujedinjenih naroda, uvelike kasni (Vijeće Europe, 1992.).

Tako je prvo tijelo za ravnopravnost uspostavljeno trideset godina nakon osnutka Vijeća Europe. Bio je to samo ad hoc odbor, unutar Uprave za pravna pitanja. Uvjeti njegovog rada, ograničenog trajanja, istekli su 1981. godine. Nakon toga je zamijenjen Odborom za ravnopravnost između žena i muškaraca (CAHFM), čiji je mandat (koji je trajao do 1986. godine) išao dalje od jednostavnog istraživanja položaja žena. Odbor je dobio upute da potiče i koordinira djelatnosti Vijeća po pitanju ravnopravnosti, a brzo je prepoznao političku arenu kao ono područje u kojem bi Vijeće Europe trebalo poduzeti hitnu akciju. Kratko nakon toga, odbor je prebačen u Upravu za gospodarska i društvena pitanja, a taj je potez znatno povećao njegov doseg djelovanja.

Drugi srednjoročni plan i politička participacija žena

U drugom srednjoročnom planu (1981.-1986.), Vijeće Europe je promicanje ravnopravnosti između žena i muškaraca, osobito u političkom životu, učinilo jednim od svojih prioriteta. Jedna od zadaća plana jest promicati sudjelovanje žena u političkom životu kao cilja Vijeća za to razdoblje. Planom se ustvrđuje da je potpuna participacija žena u političkom životu osnova za de facto ravnopravnost među spolovima, ali i da, zajedno sa strogo pravnim čimbenicima, postoji niz društvenih čimbenika koje je potrebno prepoznati i vrednovati kako bi se moglo odlučiti o načinu poticanja sudjelovanja žena u kreiranju politika i političkih odluka.

Zamah drugog srednjoročnog plana u smjeru ravnopravnosti, potaknuo je Odbor ministara - kojeg čine ministri vanjskih poslova država članica ili njihovi zamjenici - da uputi poruku upravnim odborima i ad hoc odborima za ravnopravnost između žena i muškaraca, kojom je pozivao na zajednički napor svih tijela Vijeća Europe kako bi se ostvarila ravnopravnost spolova. Ravnopravnost je "jedna od onih vrijednosti zbog čije zaštite i promicanja Vijeće Europe postoji", te ju je Odbor ministara odlučio "razmotriti kao jedan od vodećih načela međuvladinog djelovanja Organizacije".

Odbor ministara je 30. travnja 1981. godine usvojio preporuku usmjerenu na to da osigura kako bi i samo Vijeće Europe bilo primjerom za ravnopravnost i podjelu vlasti među spolovima: Preporuka br. R (81) 6 o participaciji žena i

muškaraca u jednakom razmjeru u odborima i drugim tijelima uspostavljenima u Vijeću Europe, zahtijevala je od zemalja članica da za takve odbore i tijela imenuju kadidate oba spola.

Početak 1980-ih na zahtjev Vijeća Europe provedeno je prvo komparativno istraživanje o mehanizmima ravnopravnosti. Ono se fokusiralo na institucionalne mehanizme koje su neke od zemalja uspostavile kako bi brže osigurale ženama jednake šanse i omogućile njihovu potpunu integraciju u život nacionalne države, uključujući političku arenu. Ti su mehanizmi uključivali ministarstva (za ženska prava ili za položaj žena), odbore i savjetodavna tijela. Osnovni podaci za istraživanje prikupljeni su putem upitnika 1981. (u 16, od ukupno 21 države članice), i 1982. godine. Vijeće Europe je postavilo dva cilja za ovaj rani stadij: pružiti iscrpne informacije zemljama koje bi željele ustanoviti slične mehanizme (ili poboljšati već postojeće) i ići ukorak s drugim međunarodnim organizacijama, od kojih su neke već pokrenule aktivnosti (vezane uz objavljivanje, održavanje rasprava i slično) za promicanje ravnopravnosti spolova. Kao što je istaknuto u uvodu, studija je u smislu predmeta istraživanja bila jedan u nizu projekata na međunarodnoj razini, naročito unutar Ujedinjenih naroda, Međunarodne organizacije rada (ILO) i Europskih zajednica (Vijeće Europe, 1982.).

Kratko nakon toga, Upravni odbor za ljudska prava naručio je istraživanje "Položaj žena u političkom procesu u Europi" (Vijeće Europe, 1984.). Cilj istraživanja, u to vrijeme jedinog te vrste,⁷ bio je pregled europske situacije, prepoznavanje ograničenja koja sprečavaju participaciju žena u političkom životu, te predlaganje rješenja. Rezultati istraživanja su nakon toga trebali poslužiti kao temelj budućih aktivnosti unutar odgovarajućih tijela Vijeća Europe.

Istraživanje su proveli stručnjaci u području, a objavljeno je u tri toma: politički i birački stavovi žena, njihova uloga u sindikatima i volonterskim udrugama te njihov uspjeh u preuzimanju političkih dužnosti. Ovaj zadnji dio uključivao je iscrpne statističke podatke o političkoj moći žena Europe, od općinskih vijeća do najviših položaja u vladi, zatim procjenu uloge različitih izbornih sustava u feminizaciji izabраниh predstavničkih tijela te analizu temeljne uloge koju političke stranke imaju kad je riječ o sprečavanju ili ohrabivanju žena u

pristupanju predstavničkim položajima. Jasno se moglo vidjeti da je, iako je posljednjih desetljeća postignut napredak, osobito u skandinavskim državama gdje su se žene stvarno afirmirale, ostalo mnogo toga za učiniti kako bi se osigurala uravnotežena zastupljenost spolova u politici.

Odbor stručnjaka za položaj žena u političkom procesu (DH-WPP) osnovan je 1983. godine, na poticaj Odbora za ravnopravnost, s posebnom zadaćom da analizira zaključke spomenutog istraživanja. U svom planu djelovanja iz 1985. godine "Položaj žena u političkom procesu - program za djelovanje Vijeća Europe", Odbor je naglasio da bi se, s obzirom na nadolazeću Konferenciju u Nairobiju (srpanj, 1985.), bilo koji korak Vijeća Europe u smjeru olakšavanja participacije žena u politici trebao smatrati regionalnim doprinosom postizanju ciljeva Desetljeća žena i njemu pridruženog Svjetskog plana za djelovanje.

Odbor je u potpunoj participaciji žena u politici vidio način jačanja demokratskih institucija. Gotovo da više nisu postojale pravne prepreke za žensku participaciju, s obzirom da su, osim u dvjema državama članicama, Švicarskoj i Liechtensteinu, žene imale jednaka politička prava kao muškarci, pa je stoga ravnopravnost bilo potrebno shvatiti u širem, a ne u uskom pravnom smislu, te ukinuti strukturalna ograničenja uravnoteženoj političkoj zastupljenosti spolova. Odbor je odredio jedanaest područja u kojima bi aktivnost Vijeća Europe bila prikladna: nacionalni mehanizmi za ravnopravnost, pozitivna akcija i posebne privremene mjere, biranje kandidata od strane političkih stranaka, financiranje stranaka i političkih kampanja, status i uvjeti onih koji obnašaju političku dužnost, pomoćna tijela (sindikati, mladeški pokreti, ženske organizacije, nevladine udruge, itd.), masovni mediji, političko obrazovanje, ženska elita, žene u ruralnim područjima te pristup žena tržištu rada.

Parlamentarna skupština Vijeća Europe prihvatila je 26. travnja 1985. godine Preporuku 1008 o ženama u politici. U njoj je utvrđeno da žene "koje su svjesnije [raznovrsne spolne] diskriminacije, nisu zastupljene u nacionalnim parlamentima kao što bi to trebale biti zato što još nisu adekvatno zastupljene u političkim strankama, sindikatima i vladinim uredima". U Preporuci se Odbor ministara poziva da potakne vlade zemalja članica na osnivanje ministarstava odgovornih za ravnopravnost između žena i muškaraca s prikladnim ovlastima i financijskim sredstvima, te da osiguraju da žene budu prikladno zastupljene u svim javno imenovanim tijelima i na položajima u odjelima vlade. Političke bi stranke trebale osigurati da žene u njihovim vodstvima i u tijelima koja donose odluke budu zastupljene razmjerno njihovu članstvu.

⁷ Ako isključimo veliko istraživanje koje je 1952. i 1953. godine proveo Odjel društvenih znanosti UNESCO-a na poziv Komisije Ujedinjenih naroda za položaj žena. Istraživanje je pokrivalo sedamnaest zemalja (u Europi, obje Amerike i na Bliskom Istoku). Ono je bilo osnova za rad Mauricea Duvergera, *La participation des femmes à la vie politique* (koji se bavi sa samo četiri europske zemlje: Federativnom Republikom Njemačkom, Francuskom, Norveškom i Jugoslavijom).

Jasno je da su odjeci Treće svjetske konferencije o ženama, održane u Nairobiju 1985. godine, ostavili dubok dojam na Vijeće Europe. Dok je međunarodna zajednica postajala svjesna da je nakon deset godina truda pitanje ravnopravnosti spolova zamršenije nego što se to u početku mislilo te da ima međunarodne, strukturne i političke posljedice,⁸ Vijeće i njegov Odbor za ravnopravnost dolazili su do istih lekcija te su sad namjerali ponovno promisliti o svom pristupu ravnopravnosti, naročito u području politike.

Prva konferencija ministara o političkoj ravnopravnosti

Ministarska konferencija održana u Strasbourgu 4. ožujka 1986. godine imala je veliko simboličko značenje, te je kao takvu treba opširnije opisati. To je bila prva ministarska konferencija posvećena ravnopravnosti i označavala je vrhunac, u Europi, desetljeća Ujedinjenih naroda. Ona je okupila ministre odgovorne za pitanje ravnopravnosti iz 21 ondašnje države članice Vijeća Europe, kako bi razmatrali temu "Participacija žena u političkom procesu - politika i strategije postizanja ravnopravnosti u odlučivanju".

Francuska ministrica za prava žena i predsjedateljica konferencije Yvette Roudy naglasila je ključnu ulogu Vijeća Europe. "Poštivanje načela parlamentarne demokracije bilo je jedno od glavnih ciljeva Vijeća Europe kad je ono stvoreno. Danas to označava veću participaciju žena u politici..." (Vijeće Europe, 1986., str. 12.). Odgovor na konferenciju pokazao je da je prošlo vrijeme "kad je potraga za ravnopravnošću bila briga marginalizirane skupine te i sama marginalno pitanje. Evolucija je u zadnja dva desetljeća uzrokovala njezin pomak s rubova društvenih problema do statusa stvarnih političkih pitanja" (Vijeće Europe, 1989c, str. 26.). Drugim riječima, ne može postojati istinska demokracija kad su žene - polovica svih građana - stvarno isključene iz vlasti ili čine samo malu manjinu onih koji vlast obnašaju.

Po završetku održavanja konferencije prihvaćena je Rezolucija o politici i strategiji za postizanje ravnopravnosti u političkom životu i procesu odlučivanja (4. ožujka, 1986.). Upućen je poziv svim političkim strankama, vladinim organizacijama, sindikatima i drugim interesnim skupinama da poduzmu pozitivnu akciju kako bi osigurali da se veći broj žena kandidira, imenuje ili

⁸ Kasnije, 1991. godine, OECD-ov izvještaj Žene i strukturne promjene: nove perspektive (Pariz, 1991.) došao je do istog zaključka. U njemu je podzastupljenost žena u kuloarima moći (gospodarskim i političkim) prepoznata kao prepreka promjeni i kao jedan od uzroka krize koja je zahvatila razvijeni svijet.

izabere na svim razinama političkog života. Vlade bi trebale osnovati tijela za ravnopravnost na razini ministarstava i donijeti zakonske akte kako bi ograničile istodobno obnašanje nekoliko političkih mandata.

Ministri su također prihvatili Deklaraciju o ravnopravnosti između žena i muškaraca u političkom i javnom životu (4. ožujka 1986.) kojom su države članice pozvane da pridaju najvišu važnost takvoj ravnopravnosti. Vijeće Europe je zamoljeno "da nastavi djelovati kao dinamičan instrument koji predlaže strategije zemljama članicama, osmišljene za rješavanje postojećih i budućih problema koji preprječuju put ostvarivanju pravne i stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca".

Nekoliko mjeseci kasnije, Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Europe i Odbor za ravnopravnost žena i muškaraca, zajedno su organizirali konferenciju u Ateni (10.-11. rujna 1986.) o ženama u lokalnom i regionalnom životu. Rezultat konferencije bila je prekretnica, "Atenska poruka", koja je pozvala vlade da potaknu pravedniju zastupljenost žena u lokalnim tijelima te Rezolucija 179 (1986) Stalne konferencije o participaciji žena u lokalnom i regionalnom demokratskom životu.

Treći srednjoročni plan Vijeća Europe (1987.-1991.) bio je svjež poticaj radu Vijeća na promicanju uloge žena u politici. Ravnopravnost između spolova bio je jedan od multidisciplinarnih ciljeva plana, u kontekstu obrane i jačanja demokracije.

Novi je Odbor za ravnopravnost također osnovan 1987. godine: Europski odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca (CEEG). Iako se sad zvao "europski", još je uvijek bio ad hoc, sa svim ograničenjima koje je to donosilo. Kao što je napomenula Joke Swiebel, on je mogao vrlo malo utjecati na tijek događaja u pitanjima koja su dolazila na njegov dnevni red, te je ovisio o suradnji s drugim odborima i sektorima tajništva (Vijeće Europe, 1992.). Ne uspijevajući osigurati ovlasti upravnog odbora, Odbor je pokrenuo seriju zajedničkih akcija s drugim odborima i sektorima. U pitanjima koja se tiču participacije žena u politici, surađivao je sa Stalnom konferencijom lokalnih i regionalnih vlasti Europe što je rezultiralo, kao što smo vidjeli, vrlo uspješnom konferencijom u Ateni.

CEEG je također sponzorirao istraživanja kako bi potaknuo aktivnu politiku Vijeća Europe prema ženskoj participaciji u politici. Primjerice, 1988. godine

je naručio stručni izvještaj o “putovima i načinima poboljšanja položaja žena u političkom životu”, koji je objavljen pod istim naslovom 1989. U izvještaju je predloženo nekoliko općih mjera usmjerenih na demokratizaciju politike - tj. olakšavanje osobama oba spola da obnašaju političke dužnosti - uključujući državno financiranje političkih stranaka, sustav izbornih lista, ograničavanje broja izabranih dužnosti koje jedan pojedinac može obnašati, poboljšavanje statusa lokalnih izabranih predstavnika, itd. Također su doneseni prijedlozi za oblike pozitivne akcije, kao što su imenovanje i kooptiranje žena na položaje u vladi ili u vrhu uprave ili uvođenje pravnih kvota kako bi se ubrzala feminizacija predstavničkih tijela.

Izvještaj je također pokazao na koji način obrazovanje može omogućiti budućim građanima da se upoznaju s različitim načinima podjele uloga i zadaća između spolova, i s demokracijom. Prijenos alternativnih vrijednosti kroz sve čimbenike socijalizacije - obitelj, školu, oglašavanje, medije - nužan je ako želimo da se dječaci i djevojčice identificiraju s drugačijim uzorima muškaraca i žena od onih koji su im se inače nudili. Naročito je važno da se u školskim programima i udžbenicima ukinu svi tragovi spolnih stereotipa te da se žene u poučavanju povijesti uvedu kao društvene i političke protagonistice. Kao što je uz dozu humora navela Merlina Mercouri, sudeći po našim lekcijama i udžbenicima, muškarci su bili vidljiva strana mjeseca, a žene skrivena (Vijeće Europe, 1987.).

Konačno, iako obrazovanje i sudjelovanje žena u politici nisu tema kojom se Vijeće Europe kao takvo bavilo, ona je pronašla način ulaska u mnoge aktivnosti Vijeća. Brzo je uočeno da je obrazovanje jedno od ključnih područja za promicanje političke ravnopravnosti među spolovima. Postoji malo izvještaja ili pravnih instrumenata koji se bave ženama i politikom, a koji ne spominju, koliko god to bilo kratko, potrebu za obrazovnim mjerama kao nužnim uvjetom za nove muško-ženske društvene odnose i kao uvod za sve one - žene i muškarce - koji žele biti aktivni u poslovima zajednice. Škole su definitivno emancipirajuća snaga za djevojčice, i na razvijenom Zapadu i u zemljama Trećeg svijeta.⁹

Sve veći autoritet tijela zaduženih za ravnopravnost spolova unutar Vijeća Europe, pružio je sredinom 1980-ih jasan dokaz dinamike pokreta za ravnopravnost. Bez te institucionalne potke, organizacija ne bi bila tako učinkovita u promicanju ženske participacije u politici.

⁹ U Nigeru, primjerice, djeca žena koje su završile osnovnu školu imaju 60% više šanse za preživljavanje: vidi Mary Robinson, počasna predsjednica Oxfam Internationala, “Tiers-monde et éducation: les filles d’abord”, Le Monde, 9.-10. ožujka 2003.

U tim je okolnostima donesena Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca Odbora ministara, na dan 16. studenog 1988., ključni politički dokument koji se danas često citira. Deklaracijom je utvrđeno da je ravnopravnost spolova načelo ljudskih prava i osnovni uvjet demokracije. Također je utvrđeno da diskriminacija vezana uz spol u političkom i drugim područjima ograničava ispunjavanje osnovnih sloboda. Strategije potrebne za postizanje ravnopravnosti moraju uključivati privremene posebne mjere, uključujući one koje se tiču sudjelovanja u političkom životu.

Paritetna demokracija ili rođenje pojma

Godina 1989. bila je važna godina: označava četrdesetu obljetnicu Vijeća Europe i desetogodišnje postojanje Odbora za ravnopravnost (također, dakako, dva stoljeća od početka Francuske revolucije i donošenja Deklaracije o pravima čovjeka i građanina). Godina je, u skladu s navedenim, bila bogata događajima i inicijativama vezanim uz promicanje ravnopravnosti spolova i participaciju žena u politici.

Simbolično važna promjena bio je transfer CEEG-a iz sektora društvenih i gospodarskih poslova Vijeća Europe u sektor ljudskih prava, stožerne aktivnosti organizacije. Bio je to potpuno logičan razvoj događaja, jer je ravnopravnost jedno od temeljnih prava obuhvaćenih ljudskim pravima u njihovom širem smislu. Politička participacija i zastupljenost žena i dalje je jedno od vodećih pitanja kojima se bavi Vijeće.

Druga europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca održana je u Beču 4. i 5. srpnja 1989. Prethodno izabrana glavna tajnica Vijeća Europe i prva žena na tom položaju Catherine Lalumière osobno je nazočila konferenciji. U svom uvodnom obraćanju, istaknula je da ravnopravnost treba smjestiti pri vrh dnevnog reda Organizacije i da ona za vrijeme svog mandata namjerava pridonijeti rješavanju ženskog pitanja u Europi. Ona se nije snebivala upozoriti na neravnopravnosti unutar Vijeća Europe, a koju je namjeravala ispraviti. Naravno da je bilo žena u tajništvu Vijeća, ali nijedna nije bila na položaju upraviteljice. Daleko od toga da daje dobar primjer ravnopravnosti žena i muškaraca, Vijeće Europe je činilo suprotno. Ona je bila odlučna u namjeri da kroz određeno vrijeme omogući ženama njihov pravi položaj (Vijeće Europe, 1989d). Tema konferencije koju je predložio CEEG, bila je “političke strategije za postizanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca”.

Konferencija je dostigla svoj vrhunac usvajanjem nove rezolucije koja poziva na stvaranje politike za brže postizanje stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca. Naročito je to uključivalo uvođenje pitanja ravnopravnosti spolova u vladine politike, provođenje odredbi o ravnopravnosti spolova u nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim instrumentima, jačanje nacionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova i stvaranje uvjeta za poticanje pune participacije žena u političkom životu.

Nakon deset godina aktivnosti i rasprava, Odbor za ravnopravnost Vijeća Europe odlučio je da je došlo vrijeme za razmatranje odnosa između ravnopravnosti spolova i pojma demokracije. Javnost je morala postati svjesna posljedica tog pitanja za pluralističke demokracije. To se podudaralo s jednom drugom raspravom vođenom u Vijeću Europe, o tome, naime, kako proširiti i ojačati demokraciju sad kada se bivše zemlje sovjetskog bloka nalaze u tranziciji prema demokratskim oblicima vlasti.

Odbor je stoga održao veliki seminar u Strasbourgu, od 6. do 9. studenog 1989., o demokratskom načelu jednake zastupljenosti. Francuski je naziv bio "La démocratie paritaire", pojam koji je, kao što je navela Maria Regina Tavares da Silva, teško prevesti na engleski jezik. Dijelom kao rezultat toga, postao je, njezinim riječima "kontroverzno pitanje unutar odbora, s većinom sjevernih zemalja protiv i većinom južnih za njegovo uvođenje kao novog načina gledanja na pojam ravnopravnosti spolova. Bez obzira na to, svim je zemljama bilo jasno da, unatoč svakoj formulaciji, povezanost između ravnopravnosti i demokracije treba ispitivati i jačati." (Vijeće Europe, 2002., str. 9.).

Treba napomenuti da su sjeverne zemlje slabo vjerovala u koristi od pariteta (odnosno, pravnih kvota) upravo zato što su njihove ženske organizacije imale dovoljno moći da nametnu svoje poglede političkim strankama. Odgovarajući na njihov pritisak, skandinavske su stranke i na ljevici i na desnici 1970-ih i 1980-ih postupno usvojile politiku kvota, obvezujući se na uključivanje određenog postotka žena u tijela gdje se donose odluke i na liste kandidata u vrijeme izbora. (vidi dolje, Dio II.).

Posebne teme na seminaru bile su "demokratski ideali i prava žena" te "uloga žena u izgradnji demokracije u Europi: teorija i praksa". Usvojeni su zaključci često citirani, a potaknuli su teoretske rasprave u gotovo cijeloj Europi. Podzastupljenost žena u kuloarima političke moći drži se nespojivim s demokratskim idealom. Stoga su potrebne smjernice i strategije kako bi se

očuvalo pravo žena i muškaraca na ravnopravnu zastupljenost u demokratskom sustavu, počevši od pravnih pravila do drugih obvezujućih odredbi koje štite načelo pariteta.

CDEG: promicanje političke uloge žena Europe

Godina 1992. označila je prekretnicu u politici ravnopravnosti Vijeća Europe jer je tada Odbor promaknut u Upravni odbor. To je povećalo njegov utjecaj i dalo mu više moći, naročito u pogledu stvaranja vlastitih tijela, čija je zadaća bila detaljnije razmotriti određene aspekte rada Odbora.¹⁰ Uspostava Upravnog odbora za ravnopravnost između žena i muškaraca (CDEG) pokazala je da je ravnopravnost između žena i muškaraca, osobito u političkoj domeni, prioritet Vijeća Europe. Više nego ikad, Odbor je usmjerio svoju aktivnost na povećanje ženske zastupljenosti u političkom i javnom životu.

Odbor je imao niz postignuća, kao što su sastavljanje i objavljivanje nekoliko izvještaja, osnivanje stručnih skupina kako bi se razmotrili različiti aspekti uključenosti žena u politiku, organizacija seminara koji se izravno ili neizravno tiču ove teme te sudjelovanje u združenim projektima.

Seminar održan u srpnju 1993. u Colchesteru pruža izričit primjer integriranog pristupa. Iako je glavna tema bila "Razočaranje demokracijom: političke stranke, sudjelovanje i nesudjelovanje u demokratskim institucijama u Europi", podzastupljenost žena u politici sustavno je ispitivana u okviru krize predstavničke demokracije. Maria Regina Tavares da Silva je također predstavila predavanje, "Razočaranje demokracijom: slučaj žena". Razočaranost demokracijom, rekla je ona, naročito je značajna kod žena. Njihova su građanska prava često bila ograničena na biranje (za razliku od prava da budu izabrane), pa i to tek nakon duge bitke. Drugim riječima, one su trebale delegirati moć u ruke drugih umjesto da je same koriste za dobrobit zajednice (Vijeće Europe, 1994a, str. 104.-5.).

Upravni odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca jest, stoga, ključna institucija koja je bila potrebna Vijeću Europe kako bi dalo pravi poticaj ulozima žena u politici. Na njegovu je inicijativu organizacija napravila daljni pomak

¹⁰ CDEG je izravno odgovoran Odboru ministara, koji mu daje upute i kojem on podnosi svoje izvještaje i prijedloge. Sastavljen je od osoba koje imenuju vlade država članica, od kojih je svaka visoki dužnosnik zadužen za politiku ravnopravnosti spolova.

prema ispitivanju ravnopravnosti i demokracije započetim na seminaru o paritetnoj demokraciji iz 1989. godine. Za sljedeću fazu, Odbor je 1993. godine osnovao Skupinu stručnjaka za ravnopravnost i demokraciju (EG-S-ED) kako bi pomogao provesti Projekt ljudskih prava i istinske demokracije koji je Vijeće pokrenulo prethodne godine (vidi dolje, Dio II). Nakon pada željezne zavjese, Europa je prolazila kroz velike političke promjene i Vijeće Europe je odlučilo provesti opće istraživanje problema s kojima se suočavaju demokracije te predložiti moguća rješenja. Cilj je bio uspostaviti demokratsko područje na čitavom europskom kontinentu, utemeljeno na vrijednostima demokratskog humanizma, poštivanja pojedinca, vladavini zakona i pluralističkoj demokraciji. Projekt je bio usmjeren na četiri teme, od kojih je prva bila istinska demokracija i funkcioniranje njezinih institucija s obzirom na paritetnu demokraciju i demokraciju na lokalnoj razini.

Specifična uloga skupine bila je razmatranje paritetne demokracije, definirane kao “pune integracije žena na jednakoj osnovi s muškarcima na svim razinama i u svim područjima rada u demokratskom društvu, pomoću multidisciplinarnih strategija”. Skupina je imala dvostruke uvjete djelovanja. Prvo, trebala je sačiniti dubinsku teorijsku i političku studiju veza između pojma demokracije i zahtjeva za stvarnom ravnopravnošću između žena i muškaraca, utemeljenu na načelu univerzalnosti ljudskih prava i pojmu paritetne demokracije. Drugo, trebala je izraditi strateške multidisciplinarnе smjernice za punu integraciju žena u politički, javni i druge dijelove života. Analiza skupine fokusirala se na političku participaciju, smatranu pravim simbolom građanstva, uz priznanje da će se paritetna demokracija jednom morati proširiti na gospodarske institucije odlučivanja kao što su tvrtke, sindikati i banke.

Kako bi dala smjernice za daljnje djelovanje skupine, bivša tajnica CDEG-a Claudette Apprill sačinila je pregled trenutne situacije kad je riječ o pristupu žena politici (Vijeće Europe, 1994.). U tom se pregledu uglavnom koristila međunarodnim izvorima kao što su Ujedinjeni narodi, UNESCO, Interparlamentarna unija, Europska unija i naravno Vijeće Europe, da prepozna različite vrste akcija koje bi mogle pomoći ulasku žena u političku arenу. One su uključivale opće strategije jednakih mogućnosti koje su se ticale obrazovnog sustava, radnog mjesta, pomirenja radnog i obiteljskog života, ženskih organizacija, medija i sl.; mjera koje se izričito tiču političkog sustava, kao što je reforma izbornog postupka, ograničavanje gomilanja funkcija te prava izabranih predstavnika; te pozitivne akcije za pomoć ženama.

U svojem konačnom izvještaju Stručna skupina za ravnopravnost i demokraciju navela je da je načelo pariteta konzistentno s čitavom filozofijom ljudskih prava i s aktivnostima Vijeća Europe. Predložene su smjernice uključivale paritetne pragove i ciljane brojke za različita državna tijela i političke stranke. Pojam pariteta je s vremenom procvjetao i dobio je izravnu zakonsku snagu u dvjema državama: Francuskoj i Belgiji (vidi Dio II).

Parlamentarna skupština Vijeća Europe je 1994. godine usvojila Preporuku 1229 o jednakosti prava muškaraca i žena. Ona je predložila niz preporuka Odboru ministara, uključujući onu o uspostavi načela jednakosti prava žena i muškaraca kao temeljnog ljudskog prava u protokolu Europske konvencije o ljudskim pravima. Također je zatražila da se prida potrebna pozornost načinima povećanja broja žena u tijelima Vijeća Europe.

Svjetska konferencija o ženama

Vijeće Europe poduzelo je niz priprema za Četvrtu svjetsku konferenciju Ujedinjenih naroda o ženama, održanu u Pekingu u rujnu 1995. godine, koja se, među ostalim, bavila ravnopravnom političkom zastupljenošću žena.¹¹ Tekstovi usvojeni u Pekingu dali su svjež, globalni poticaj pokušajima osiguranja ravnopravnosti spolova. U državama članicama Vijeća Europe, pojam ravnopravnosti između žena i muškaraca kao uvjet demokracije ponovno je time legitimiran.

Vlastiti doprinos Vijeća Europe uključivao je niz seminara o sudjelovanju žena u javnom i političkom životu tijekom jeseni 1994. godine u Budimpešti, Varšavi i Pragu. Cilj je bio ohrabriti nove zemlje članice da razmijene informacije i ideje te pomognu u uspostavi mreža. Više od 200 žena i muškaraca sudjelovalo je u raspravama, koje su otkrile da je razdoblje tranzicije imalo vrlo negativne posljedice za žene, i u smislu nezaposlenosti i u smislu smanjenog pristupa političkom građanstvu. Kao što je navela Joanna Regulska u svojem izvještaju o seminarima (Vijeće Europe, 1995.), poimanja muške demokracije i žena kao drugorazrednih građana odražavaju se u svim aspektima života u regiji. Demokratskom tranzicijom uskrsnule su tradicionalne vrijednosti i stavovi koji se tiču mjesta žena u domu, na radnom mjestu i u javnom životu. U nekim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama, zastupljenost žena je niska i niža nego što je to bila u doba komunizma, što je znak pogoršanja uvjeta za žene u svim ostalim područjima života.

¹¹ Platformom za djelovanje konferencije predloženo je da vlade poduzmu mjere za osiguranje ravnopravnog pristupa i pune participacije žena u strukturama moći i odlučivanja. Mjere uključuju postavljanje ciljeva i pozitivnu akciju.

Među strategijama za postizanje ravnopravne političke participacije o kojima se raspravljalo, pozitivna se akcija vidjela kao naslijeđe komunističke prošlosti i kao takva je još uvijek izazivala znatno nepovjerenje i u službenim uredima i u javnosti. Na seminaru održanom u Helsinkiju 1997. godine (vidi dolje), zamjenica predsjedateljica CDEG-a Vera Kozmik osvrnula se na tu temu. U novim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim demokracijama kvote su “imale negativnu konotaciju te su, suočene s dominantnim zahtjevom za potpunim odmicanjem od socijalističke prošlosti, unaprijed diskreditirane. U socijalizmu, preporučene su kvote bile samo formalni izraz stvarne neravnopravnosti, one su bile način prikriivanja neravnopravnosti i rješavanja ‘ženskog pitanja’” (Vijeće Europe, 1997., str. 52.).

Konferencija održana u Strasbourgu 1995. godine, “Ravnopravnost i demokracija: Utopija ili izazov” bila je još jedan doprinos Vijeća Europe Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama. Time su rasprave organizacije o toj temi kulminirale. Omogućila je da oko 250 sudionika održi paneuropsku razmjenu mišljenja o prepoznatljivom pristupu Vijeća Europe pitanju ravnopravnosti spolova. Uz doprinos pripremama za Pekinšku konferenciju, ona je naglasila niz problema specifičnih za Europu. Koje su zapreke za postizanje stvarne političke ravnopravnosti i koje su nove strategije potrebne da ih se prevlada?

Pozitivna akcija i paritetni pragovi u strankama, savjetodavnim tijelima vlade i sindikatima još su uvijek bili visoko prioritetni, ali su također podneseni prijedlozi za zajedničke strategije, kao što je političko i građansko obrazovanje, te pomoć organizacijama žena, koje su igrale vodeću ulogu u ohrabivanju potpune ženske participacije. Nekoliko je govornika smatralo da stvarna demokracija bez potpune podjele političke moći između spolova ne može postojati.

Glavna izvjestiteljica, islandska predsjednica Vigdis Finnbogadóttir, u svojim je zaključcima naglasila hitnu potrebu za akcijom, u kontekstu pravog protuudara na prava žena u mnogim europskim zemljama. Postoji potreba za “novim društvenim ugovorom”, u kojem se žene mogu potpuno ostvariti. “Ovaj novi ugovor tiče se socijalne i političke reorganizacije društva kao i privatnih odnosa” (Vijeće Europe, 1996., str. 32., 36.-37.). Izvještaj s konferencije preveden je na nekoliko jezika novih zemalja članica iz Srednje i Istočne Europe, kako bi se osigurala njegova najšira čitanost.

Ravnopravnost spolova kao temeljni kriterij demokracije

Nekoliko događaja koje je organiziralo Vijeće Europe 1997. godine otvorilo je pitanje pune participacije žena u politici. Seminar “Ravnopravnost između žena i muškaraca u procesu političkog odlučivanja” održan je u Helsinkiju 11. ožujka na poziv finske ministricice vanjskih poslova i predsjednice Odbora ministara Tarje Halonen. Seminar je pružio donositeljima političkih odluka priliku da rasprave načine na koje bi žene mogle u potpunosti ostvariti svoja politička i građanska prava. Naime, seminar se naročito osvrnuo na ulogu žena u političkim institucijama. Kao što je tadašnji glavni tajnik Daniel Tarschys rekao u svom uvodnom obraćanju, “ako nemate dovoljan broj žena zastupljenih u lokalnim vijećima, nećete dobiti prikladnu pozornost za pitanja koja su od velike važnosti za žene”. Sastav političkih tijela izravno utječe na životne uvjete muškaraca i žena u društvu, nastavio je on, i zbog toga je takva šteta što su žene toliko podzastupljene (Vijeće Europe, 1997., str. 8.).

Iste te godine, Završna deklaracija Drugog summita predsjednika država i vlada Vijeća Europe, održanog u Strasbourgu 10. i 11. listopada, naglasila je “važnost uravnoteženije participacije muškaraca i žena u svim sektorima društva, uključujući politički život” i pozvala na “stalni napredak u pogledu postizanja djelotvorne jednakosti mogućnosti za muškarce i žene”.

Konačno, ali ne i najmanje važno, poslana je jasna poruka s Četvrte europske ministarske konferencije o ravnopravnosti između žena i muškaraca, održane u Istanbulu na poziv Turske, 13. i 14. studenog 1997. godine. Usvojena Deklaracija o ravnopravnosti između žena i muškaraca kao temeljnog kriterija demokracije bila je odlučujući korak prema europskom priznavanju važnosti uravnotežene zastupljenosti oba spola za demokraciju i društvenu jednakost. Vlade i političke stranke morale su pokazati da se obvezuju na promicanje uloge žena u politici. Kako bi se ta uloga razvila, deklaracija je predložila multidisciplinarnu strategiju u četirima glavnim područjima: ravnopravnost u političkom i javnom životu, ravnopravnost u ekonomskom i profesionalnom životu, usklađenost obiteljskih obveza s političkim i profesionalnim životom i, konačno, uloga muškaraca u promicanju ravnopravnosti u demokratskom društvu. Ministri su također usvojili priopćenje o ravnopravnosti između žena i muškaraca u kontekstu pedesete obljetnice Vijeća Europe, naglašavajući potrebu za većom međunarodnom suradnjom unutar organizacije na području ravnopravnosti spolova.

Kao dio svojih priprema za četvrtu ministarsku konferenciju, Vijeće Europe je objavilo niz dokumenata uključujući “Žene u politici u državama članicama Vijeća Europe” iz 1997. godine (Vijeće Europe, 2002a - ponovno izdanje) koji je predstavio statističke podatke o političkoj zastupljenosti žena u vladama i nacionalnim, regionalnim i lokalnim izabranim predstavničkim tijelima. Također je opisao korake koje su zemlje poduzele kako bi ohrabrile žensko sudjelovanje u politici. Taj se dokument redovito dopunjava i od velike je vrijednosti znanstvenicima i političarima koji traže recentne komparativne podatke o ženama i političkoj moći u Europi.

Godine 1997. također je objavljen “Zbornik međunarodno dogovorenih dokumenata koji se tiču demokracije i ravnopravnosti između žena i muškaraca” (Vijeće Europe, 1997b), u kojem se nabrajaju glavni pravni instrumenti što čine osnovu europske politike ravnopravnosti spolova, politički i drugi. Oni dolaze i iz Vijeća Europe i iz Ujedinjenih naroda (primjerice, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena).

Preporuka Rec(2003)3 o uravnoteženoj participaciji

Nakon Drugog summita i konferencije u Istanbulu, Vijeće Europe je od kraja 1990-ih usmjerilo svoju pozornost na uravnoteženu participaciju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju. To je vidljivo u dva dokumenta koje je usvojila Parlamentarna skupština, odnosno Odbor ministara.

U svojoj je Preporuci 1413 (1999) o ravnopravnoj zastupljenosti u političkom životu, Parlamentarna skupština usmjerila pozornost na ozbiljnu podzastupljenost žena u političkim institucijama i na nedostatan napredak u državama članicama Vijeća Europe. Skupština se potužila da uključenost žena u političko odlučivanje nikako ne odgovara njihovom stvarnom doprinosu društvu te pozvala nacionalna izaslanstva da potaknu svoje parlamente na uvođenje specifičnih mjera kako bi se ispravila podzastupljenost žena. Oni bi naročito trebali osnovati parlamentarne odbore za prava i jednake mogućnosti žena, ustanoviti ravnopravno predstavništvo u političkim strankama (te uvjetovati njihovo financiranje postizanjem tog cilja), usvojiti odredbe o pomirenju obiteljskog i javnog života te uvesti zakonske akte koji bi stvorili sustav obrazovanja za ravnopravnost.

Članovi Odbora za ravnopravnost shvatili su da je odlučivanje jedno od područja u kojima se najteže postiže napredak i stoga su odlučili osnovati stručnu skupinu

za to pitanje (EG-S-BP). Ona je započela s radom u listopadu 2000. godine te je dala niz preporuka koje je Odbor ministara usvojio 12. ožujka 2003. godine u obliku Preporuke (2003)3 o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju. “Uravnotežena participacija” je pritom shvaćena tako da ni zastupljenost muškaraca ni zastupljenost žena u bilo kojem tijelu koje donosi odluke u političkom ili javnom životu ne bi smjela pasti ispod 40%, a ta je brojka određena rezolucijom Europskog parlamenta, 18. siječnja 2001.

Priloženom bilješkom objašnjenja ustvrđeno je da je Konvencija Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine vlade učinila odgovornima za mjere osiguravanja ravnopravne participacije žena u političkom životu. Kako nijedna europska zemlja nije bila sudržana u pogledu članka 7. o ravnopravnoj zastupljenosti u političkom odlučivanju niti na članak 8. o jednakim mogućnostima muškaraca i žena da predstavljaju svoje vlade na međunarodnoj razini, europske su zemlje imale obvezu osigurati ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju.

Uravnotežena participacija postala je jedan od novih demokratskih imperativa. Više od 25 godina nakon početka Desetljeća žena, niska participacija žena u odlučivanju bila je poprilično nepravedna iz dva razloga: prvo, zato što se u tom razdoblju status europskih žena, u smislu obrazovnih postignuća i participacije na tržištu rada, dramatično izmijenio, te drugo, zbog međunarodnih obveza država članica Vijeća Europe, koje su često priznavale da je podjela moći između žena i muškaraca preduvjet za istinsku demokraciju.

Preporuka sadrži smjernice koje pokazuju kako države članice mogu poticati žene da igraju aktivniju ulogu u politici, kroz zakonodavstvo, javne politike i praksu. Ona ih osobito poziva da štite i promiču jednaka građanska i politička prava žena i muškaraca, uključujući kandidiranje za političke dužnosti i slobodu udruživanja, osiguraju da žene mogu iskoristiti svoje biračko pravo, razmotre uspostavljanje vremenski određenih ciljeva za postizanje uravnotežene participacije žena i muškaraca u donošenju odluka te, konačno, nadziru i vrednuju napredak i redovito izvještavaju Odbor ministara o poduzetim akcijama.

Mnogobrojne zakonodavne i administrativne mjere koje su navedene u preporuci uključuju - prvenstveno i najvažnije - ustavne i/ili zakonske promjene za olakšavanje uravnoteženije participacije žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju. Belgija, Francuska i “bivša jugoslavenska republika Makedonija” naznačene su kao primjeri zemalja u kojima političke stranke imaju obvezu paziti

na paritet između kandidata na političkim izborima. Francuska se smatra osobito zanimljivim primjerom jer je ustavnom reformom iz 1999. godine omogućila Parlamentu da donosi zakonske akte koji određuju mjere pozitivne akcije koje nisu podložne - kao što su to bile u prošlosti¹² - cenzuri Ustavnog vijeća.¹³

Od država se traži da razmotre usvajanje zakonodavstva za uvođenje paritetnog praga - minimalnog postotka zastupljenosti svakog spola - za odabir kandidata na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i nadnacionalnoj razini. Tamo gdje postoji razmjerni izborni sustav, trebalo bi razmotriti uvođenje sustava "zatvarača" u kojem se žene i muškarci izmjenjuju na svakoj listi. Javno financiranje političkih stranaka također se preporuča kao način poticanja promicanja ravnopravnosti spolova. U Francuskoj je Zakon o ravnopravnom pristupu žena i muškaraca izbornim mandatima ili dužnostima za koje se bira, od 6. siječnja 2000. godine, odredio financijske kazne za stranke koje padnu na pola-pola testu. To se odnosi samo na izbore za parlament, koji su zasnovani na sustavu apsolutne većine u dva kruga, čineći primjenu načela pariteta tehnički zahtjevnom. Na takvim izborima paritet nije obavezan, kao što je to slučaj kod sustava izbornih lista, nego se jednostavno potiče smanjenjem javne financijske pomoći strankama, koja opada čim razmjerni kandidata bilo kojeg spola čini razliku veću od 2%.¹⁴

Preporuka poziva države da prilagode svoje izborne sustave ondje gdje su pokazali svoj negativan učinak na političku zastupljenost žena u izabranim tijelima. Također ih se moli da ograniče istodobno obnašanje nekoliko izbornih političkih dužnosti. To može biti vrlo djelotvorno sredstvo sprečavanja male manjine političara da preuzmu kvazimonopol nad političkim dužnostima, onemogućujući na taj način pristup političkim dužnostima, naročito ženama i mladim ljudima. Poboljšanje radnih uvjeta izabranih članova također je jedna od glavnih mjera koje vlade mogu poduzeti, kojima se predlaže da sve što potiče demokratizaciju također pridonosi procesu feminizacije. To uključuje razne mjere kao što je povećanje novčane naknade članovima, naročito na lokalnoj razini, odobravanja prava na mirovinu i porodiljni dopust, preraspodjela rasporeda sastanaka i osnivanje službi za brigu o djeci.

¹² Platforma za djelovanje konferencije preporučila je vladama da poduzmu mjere za osiguranje ravnopravnog pristupa i pune participacije žena u strukturama vlasti i odlučivanja. Te mjere uključuju uspostavu ciljeva i pozitivnu akciju

¹³ Ustavom od 8. srpnja 1999. izmjenjeni su članci 3. i 4. Ustava iz 1958. godine. On određuje da će "zakon ohrabrivati ravnopravni pristup žena i muškaraca izbornim mandatima ili dužnostima za koje se biraju" te da će "političke stranke i skupine pomoći u primjeni tog načela u skladu s uvjetima propisanim zakonom".

¹⁴ Kazna ima oblik smanjenja prvog dijela javnog financiranja (zasnovanog na broju glasova dobivenih u prvom krugu izbora). Postotno smanjenje jednako je polovini razlike između broja kandidatkinja i broja kandidata kao razmjera ukupnog broja kandidata/kandidatkinja. Primjerice, ako stranka imenuje 35% kandidatkinja i 65% kandidata, razlika iznosi 30 postotnih bodova te se financiranje stranke smanjuje za 15%.

Države članice također bi trebale razmotriti donošenje zakonskih i administrativnih mjera kojima bi se osigurala ravnoteža spolova prilikom imenovanja na dužnosti u javnim odborima te na druge javne položaje ili funkcije. Nekoliko zemalja, kao što su Norveška, Danska i Finska, imaju o tome posebno donesene zakone. Druga preporuka vladama jest da uspostave dobar primjer spolne ravnoteže kao poslodavci, uzevši u obzir obvezu države da promiče ravnopravnost između žena i muškaraca. Konačno, djelatnost koju preporuka zagovara tiče se drugog simboličkog, ali svejedno politički visoko važnog područja - područja jezika. Države članice bi trebale usvojiti administrativne mjere kako bi službeni jezik odražavao uravnoteženu podjelu moći između žena i muškaraca. Jezik ne bi smio štiti model muške dominacije nego bi trebao biti rodno neutralan ili se odnositi na oba spola (vidi Preporuku br. R (90) 4 Odbora ministara državama članicama o ukidanju seksizma u jeziku).

Kad je riječ o mjerama nadzora, preporukom se zemljama predlaže da svake druge godine svojim nacionalnim parlamentima podnesu izvještaj o poduzetim mjerama i postignutom napretku. Ti se izvještaji mogu usporediti s popisom deset statističkih pokazatelja, što pruža redovite informacije o ženama u politici i odlučivanju.

Sve u svemu, preporuka o uravnoteženoj participaciji nudi vrijedan i sveobuhvatan pravni instrument. U jednom smislu, ona utjelovljuje najnapredniju razinu paneuropske misli o ovom pitanju. Njezine preporuke pokrivaju čitav spektar mjera koje variraju od strogo političkih do općenitijih. Preporuci su pridodani dokumenti u kojima su navedeni primjeri dobre prakse. Jedan takav predstavlja Alison E. Woodward u *Going for gender balance* [Na putu prema ravnoteži spolova] (Vijeće Europe, 2002.), koji prezentira primjere dobre prakse za postizanje spolno uravnotežene zastupljenosti u političkom i društvenom odlučivanju. On promatra cijeli niz novih ideja za postizanje takve ravnoteže u brojnim područjima, uključujući izborni proces.

Najnovije događanje jest Peta europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca, održana u Skoplju, 22. i 23. siječnja 2003., o temi "demokratizacija, sprečavanje sukoba i izgradnja mira: izgledi i uloge žena". Na kraju su konferencije ministri usvojili rezoluciju koja potvrđuje važnost pune participacije žena na svim razinama odlučivanja, uključujući sprječavanje i rješavanje sukoba - drugim riječima, odluke koje utječu na rat i mir, te na diplomatske službe zemalja. Ministri su također usvojili deklaraciju i program djelovanja koji određuje prioritete Vijeća Europe koji se tiču ravnopravnosti u sljedećim godinama.

Prošli dani - Strategije sufražetkinja u Ujedinjenom Kraljevstvu

© Nacionalni arhivi

Nakon što je parlament godinama oklijevao proširiti pravo glasa, sufražetkinje - Socijalna i politička unija žena - odlučile su krenuti putem građanskog neposluha; razbijale su prozore, podmetale požare i vezivale se za željezničke pruge. Godine 1906. Annie Kenny i Christabel Pankhurst namjerno su se dale uhititi, te su završile na prvim stranicama novina odbijajući platiti kaznu.

© Nacionalni arhivi

Građanski je neposluh nastavljen u zatvoru. Evelyn Manesta, sufražetkinja iz Manchestera i dobro znana razbijačica prozora, odbila se fotografirati u zatvoru, zbog čega je drži zatvorski čuvar. Fotografu je naredeno da obradi fotografiju kako bi se izbjegla kontroverza, s obzirom da su simpatije za sufražetkinje rasle. Obradena verzija nalazi se na sljedećoj stranici.

© Nacionalni arhivi

Tajno špijunsko fotografiranje nastalo je u Ujedinjenom Kraljevstvu kad je, koristeći Rossovu telecentričnu optičku leću nabavljenu posebno za tu svrhu, Scotland Yard potajno fotografirao sufražetkinje u zatvoru i izvan njega kako bi stvorio popis osoba za policiju u tom području. Može se lako primijetiti da je na slici br. 10 ruka zatvorskog čuvara postala šal oko vrata Evelyn Maneste.

© Nacionalni arhivi

Nasilno suočavanje policije i protivnika, te snimljen pad sufražetkinje. Žene su dobile potpuno pravo glasa 1928. godine.

II. GLAVNE TEME

Vijeće Europe već gotovo četvrtinu stoljeća aktivno promiče sudjelovanje žena u politici. Provodilo je tu politiku preko svog Odbora za ravnopravnost, koristeći brojne i različite pristupe. Iako je teško mjeriti precizan učinak na politike zemalja članica - jer su te politike često difuzne i vremenski variraju - nedvojbeno su pomogle izmijeniti nacionalne političke kulture i potaknuti političku raspravu (jedan primjer je utjecaj seminara o paritetnoj demokraciji u Francuskoj).

Aktivnosti Vijeća Europe su isto tako imale veliki doprinos, pokazujući europskoj javnosti da je participacija žena u životu zajednice središnje političko pitanje koje utječe na cjelokupnu raspodjelu društvenih uloga između spolova. Zbog toga Europa još uvijek predstavlja gordijski čvor čije je konce teško raspetljati. Bilo kakvo nastojanje da se isprave neravnopravnosti spolova koje se tiču političke moći i zastupljenosti također zahtijeva ponovno pisanje brojnih odredbi društvenog ugovora. “U prevladavajućem društvenom ugovoru, žene su bile ograničene na privatnu sferu kao da je samo njima dano u povjerenje razmnožavanje i briga za ljudsku vrstu, a sve društvene strukture funkcioniraju u skladu s normama muškosti. Shvaćanje demokracije kao integracije svih društvenih snaga podrazumijeva da se takva degradacija više ne može tolerirati u demokratskom društvu, kakva god struktura tog društva bila” (Vijeće Europe, 1996a, odlomak 42.).

Stoga se pristup Vijeća Europe sudjelovanju žena u politici usredotočio na brojne strukturne prepreke uravnoteženoj zastupljenosti - i u političkoj i u širim društvenim sferama. Kad je riječ o ovom drugom, Vijeće je spomenulo školu, jezik, podjelu kućanskih poslova i brigu za podizanje djece, strukovno obrazovanje i tržište rada kao područja djelovanja potrebna kako bi se stvorili nužni uvjeti za ravnopravnu participaciju muškaraca i žena u životu zajednice. Većina ovih tema obuhvaćena je Preporukom Odbora ministara (2003) 3 o uravnoteženoj participaciji, pod naslovom preporučenih zakonskih i administrativnih mjera (kao primjeri su navedeni rodno neutralni jezik te pomirenje obiteljskih i javnih dužnosti),¹⁵ ili mjera potpore (primjerice, uloga obrazovanja).¹⁶

¹⁵ Odlomci 2. i 8. dodatka preporučaju usvajanje “administrativnih mjera kako bi službeni jezik odražavao uravnoteženu podjelu ovlasti između žena i muškaraca”, odnosno “prikladnih zakonskih i/ili administrativnih mjera za potporu u usklađivanju obiteljskih i javnih dužnosti izabranih predstavnika te, naročito, poticanje parlamenata te lokalnih i regionalnih vlasti da osiguraju da njihovo radno vrijeme i radne metode omogućuju izabranim predstavnicima oba spola da usklade svoj radni i obiteljski život”.

¹⁶ Vidi odlomak 23. dodatka: “u školske nastavne planove i programe uvesti obrazovne i odgojne aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti mladih ljudi o ravnopravnosti spolova i njihovu pripremu za demokratsko građanstvo”.

Otvoren je i sličan broj političkih pitanja, koja obuhvaćaju teme kao što su političke stranke (naročito javno financiranje i odabir kandidata), izborni sustavi, obnašanje nekoliko dužnosti istodobno, radni uvjeti i status izabranih predstavnika te mediji. Sve su to područja koja su mogući ciljevi djelovanja, makar to i ne bila uvijek sa stajališta političke participacije žena. Primjerice,¹⁷ još nikad nisu održani seminari ili stručne radne skupine o ženama i političkim strankama kao takvima, čak iako u modernim demokracijama upravo stranke čuvaju politički hram, kontrolirajući pristup političkom zastupništvu, osobito u parlamentu.

Aktivnosti Vijeća Europe koje se tiču jednakog političkog sudjelovanja ulaze u tri kategorije: pojmovni aspekti, kao što su ravnopravnost spolova i demokracija ili jednakost kroz zakon; strategije i metode za postizanje ravnopravnosti, kao što su pozitivna politička akcija; te malo specifičnije teme, kao što su mladi, žene i lokalne zajednice, žene i regionalno planiranje ili obiteljsko glasovanje. Prvo ćemo se osvrnuti na općenitije, ili pojmovne aspekte, nakon toga na instrumente i oruđa za akciju te konačno na niz specifičnijih ciljanih skupina ili aspekata političkog života.

Ravnopravnost spolova i demokracija

Ravnopravnost spolova i demokracija: ako postoji ijedna tema koja se može opisati kao područje na kojem je Vijeće Europe ostavilo svoj trag, onda bi to bilo to. Vijeće se dugo godina (vidi Dio I.) bavilo odnosom između ravnopravnosti spolova i demokracije, igrajući pritom i pionirsku ulogu i ulogu inovatora. Rasprava je započela 1989. godine na seminaru u Strasbourgu, "Demokratsko načelo ravnopravne zastupljenosti - 40 godina aktivnosti Vijeća Europe". Taj je seminar bio u potpunosti sukladan s Deklaracijom o ravnopravnosti žena i muškaraca (koju je Odbor ministara usvojio 16. studenog 1988.), a koja je ustvrdila da je načelo ravnopravnosti spolova osnovni uvjet demokracije.

Demokracija temeljena na ravnopravnosti - demokracija u kojoj postoji uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u svim institucijama - još je jedan način pristupanja i poboljšanja demokracije. Ishod mora biti partnerstvo između žena i muškaraca, neka vrsta novog društvenog ugovora među spolovima. U svojim je odlukama Vijeće Europe propitivalo univerzalnost

¹⁷ Briga Vijeća Europe za "žene i medije" proistekla je prije iz njegovog "medijskog" rada nego iz aktivnosti vezanih uz "žene i politiku". To je bila tema nekoliko seminara te preporuke Odbora ministara.

ljudskih prava, s obzirom da su ljudi ili muškarci ili žene, a to je označilo prekid s univerzalističkim pristupom koji vidi ljudska bića kao apstrakciju bez rodne dimenzije. Pritom je bačeno svjetlo na očigledno protuslovlje između nečeg što se nalazi u srcu demokratskog sustava u današnjoj Europi i činjenice da polovica stanovništva ostaje na marginama političkih institucija (političke stranke, parlamenti, lokalna i regionalna predstavnička tijela, vlada). Kad su politička prava, za većinu žena Europe, prava samo imenom, vjerodostojnost demokratskih institucija dolazi u pitanje. "Na demokraciju bez žena više se neće gledati kao na nesavršenu demokraciju, nego kao na nedemokraciju" (Vijeće Europe, 1992., str. 27.).

Među putovima i načinima izgradnje demokracije temeljene na ravnopravnosti, seminarom je - pri priznavanju utjecaja koji ima jezik - preporučena revizija glavnih definicija ljudskih prava, kako bi se osiguralo da pri tumačenju i primjeni zakona nema čak ni naznaka dominantnog muškog modela. Također se preporuča izričito određivanje demokratskog načela ravnopravne zastupljenosti te njegovo prepoznavanje kao temeljnog uvjeta demokracije, umjesto da ga se tretira kao jednu od udaljenih posljedica demokracije. Konačno, na seminaru je Vijeće Europe pozvano da preispita načelo kvota kao legitimni pojam u demokraciji dok god postoje neravnopravnosti između muškaraca i žena.

Nekoliko godina kasnije, 1993., Odbor za ravnopravnost Vijeća Europe odlučio je proširiti taj pojmovni rad i odrediti skupinu stručnjaka za ravnopravnost i demokraciju na visokoj razini kako bi uspostavili načela ravnopravne zastupljenosti. Skupina je ukazala na nedostatke u demokraciji definirane samo političkim izrazima. Demokracija bi trebala biti dinamičan proces konstrukcije, oblikovana da promiče temeljna prava i slobode kao i građanska, politička, gospodarska, društvena i kulturna prava. To široko poimanje demokracije, koje je štoviše posljednjih desetljeća dobilo priznanje na međunarodnoj razini, nudi okvir za analizu rodno utemeljenih sustava u modernim društvima. U socijalnoj (za razliku od samo političke) demokraciji, "građanin" stoji u pozadini kao prevelika apstrakcija, a pozornost zadobivaju specifične potrebe pojedinca. "U tom će kontekstu biti moguće otkriti rodnu dimenziju društva koju demokracija nikad nije uzela u obzir. To je bilo sljepilo prema rodnim razlikama, dok se muškarac uzimao kao norma. Danas se pojam demokracije otvara na takav način da može preuzeti ideju 'pariteta', kao cilja zastupljenosti, novu ideju koja vidi demokraciju kao dinamičan proces s rodnom dimenzijom" (Vijeće Europe, 1996a, str. 20.).

Kako ćemo izvesti tranziciju iz nominalno egalitarne demokracije u istinsku demokraciju utemeljenu na ravnopravnosti? Kao odgovor na to pitanje, naručene su tri studije o sukladnosti demokracije zasnovane na ravnopravnosti s ustavima i izbornim zakonima Francuske, Ujedinjenog Kraljevstva i Švedske. Studije, koje su ponovljene u konačnim izvještajima radnih skupina iz 1997. godine, ocrtavaju praktične zapreke na koje nailaze neke države članice u provedbi pariteta. Zapreke mogu biti pravne prirode - primjerice, Ustavni sud zemlje može se oslanjati na univerzalnost ljudskih prava (prava pojedinaca viđenih kao apstraktnih) kako bi otklonilo zakonodavstvo o pozitivnoj akciji. Ili mogu biti političke - primjerice, većinski su izbori za razliku od razmjernih, s tehničkog stajališta, manje prikladni za pozitivnu akciju koja od političkih stranaka zahtijeva da kandidiraju zadani postotak kandidata i kandidatkinja.

Stručna skupina donijela je niz smjernica za strategiju uključivanja žena u proces odlučivanja, a koje su se ticale svih aspekata života u društvu - ne samo politike i javnog života, nego i gospodarskog, društvenog i kulturnog sektora. Konačno, skupina je zagovarala novi način organiziranja društvenih odnosa između spolova, na osnovi ravnopravne vrijednosti i dostojanstva muškaraca i žena, a koji je logično slijedio iz priznavanja oba roda čovječanstva u definiciji demokracije. Ponuđena strategija za promjene bila je proaktivna i zahtijevala je novo zakonodavstvo. Prvo i osnovno bile su zakonske odredbe koje uspostavljaju načelo pariteta određivanjem "paritetnog praga" - minimalnog postotka za svaki spol (recimo, 40%) u članstvu nacionalnih savjetodavnih tijela, izabranih predstavničkih tijela i, tamo gdje je to prikladno, porota, kao i političkih stranaka, odbora sindikata, upravnih odbora u sektoru medija i sl.

Vrhunac rada na ravnopravnosti spolova i demokraciji dosegnut je na konferenciji u Strasbourgu 1995. godine, nazvanoj "Ravnopravnost i demokracija: Utopija ili izazov?", a koja je bila doprinos Vijeća Europe Četvrtoj svjetskoj konferenciji Ujedinjenih naroda o ženama. No, te su konceptualne aktivnosti također pružile materijal za kasnije inicijative, naročito one koje su se ticale uravnotežene participacije žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, a koje su na određeni način bile izravni nastavak ranijeg rada.

Pristupanjem političkom zastupanju sa stajališta ravnopravnosti, Vijeće Europe je pomoglo da se obnovi rasprava i otvore nove plodne perspektive o političkoj ravnopravnosti. Ako je "danas, povezivanje demokracije s ravnopravnošću spolova opće prihvaćeno načelo",¹⁸ dio zasluge mora pripasti Vijeću Europe.

¹⁸ Ballington, Julie, u Women in parliament: beyond numbers, International IDEA, Strömsborg, 2002.

Ravnopravnost kroz pravo

Ravnopravnost kroz pravo bilo je drugo područje pojmovnog rada Vijeća Europe. Ono je uključivalo proglašavanje prava na ravnopravnost između žena i muškaraca temeljnim i autonomnim pravom.

Članak 14. Europske konvencije o ljudskim pravima (1950) pruža opći okvir za propitivanje participacije žena u politici, jer izričito jamči ravnopravnost žena s muškarcima u uživanju osnovnih prava i sloboda zaštićenih Konvencijom. Od temeljne je važnosti ono što se člankom 14., u biti, tvrdi o tome da su ljudska prava pitanje u kojem se žene nalaze toliko politički marginalizirane da njihova politička prava nisu niti prepoznata niti iskorištena. Člankom 14. se određuje: "Uživanje prava i sloboda uređenih ovom Konvencijom osigurat će se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja, jezik, vjerska pripadnost, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, vlasništvo, rođenje ili drugi status".

Međutim, primjena te odredbe, naročito preko prava pojedinaca na slanje peticija Europskom sudu za ljudska prava, ograničeno je zbog svoje dopunske prirode - članak 14. nije opća zabrana diskriminacije nego jednostavno zabrana povezana s uživanjem prava i sloboda koje Konvencija jamči.¹⁹ Drugim riječima, on ne može pružiti dovoljnu zaštitu protiv neravnopravnosti i diskriminacije vezane uz spol, iako ustavne i zakonske odredbe priznaju ravnopravnost kao temeljno pravo. Mora se razumjeti da je načelo nediskriminacije "temeljni kamen i osnova za promicanje ravnopravnosti spolova. Bez pravne zaštite protiv spolne diskriminacije, ne bi bilo moguće podizati svijest o potrebi za pravednošću i za promicanjem sposobnosti oba spola." (Vijeće Europe, 2000, str. 7.).

Prvi korak na ovom području aktivnosti poduzet je 1989. godine: na seminaru o demokratskom načelu ravnopravne zastupljenosti Vijeće Europe je pozvano na zaštitu ravnopravnosti spolova u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, kao temeljno načelo nužno za postojanje i konsolidaciju demokracije, i to dodavanjem konvenciji jedne specifične nove mjere općeg dosega. Vijeće je također pozvano da razriješi jezični problem francuskog izraza za ljudska prava, "droits de l'homme"

¹⁹ Bez obzira na to, članak 14. je ponukao Europski sud za ljudska prava da se pozabavi pitanjem ravnopravnosti spolova i da unaprijedi čitavo poimanje. Sud je u nekoliko prilika ustvrdio da je "unapređenje ravnopravnosti spolova danas jedan od glavnih ciljeva u državama članicama Vijeća Europe. To znači da bi bili potrebni stvarno teški razlozi da se različit tretman na osnovu spola smatra sukladnim s Konvencijom" (citirajući presude u slučaju Abdulaziz Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. svibnja 1985., Serija A, br. 94., str. 38, odlomak 78.).

(doslovno “prava muškarca”) koristeći umjesto toga izraz “Droits de la personne humaine” (prava ljudskog bića).

U rujnu 1992., kao dio priprema za svjetsku konferenciju u Pekingu, Odbor ministara je poduzeo prve korake u ovom smjeru: odobrio je posebne uvjete za djelovanje skupine stručnjaka za razradu osnovnog prava na ravnopravnost žena i muškaraca. Po završetku njezina rada 1993. godine, stručna skupina je predstavila “nacrt opravdanosti uključivanja prijedloga o temeljnom pravu na ravnopravnost u protokol Europske konvencije o ljudskim pravima”.

Godine 1994. Parlamentarna skupština je u Preporuci 1229 o jednakosti prava između muškaraca i žena, pozvala Odbor ministara da odredi načelo jednakosti prava između žena i muškaraca kao temeljno ljudsko pravo u dodatnom protokolu Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Međutim, unatoč tim pozivima, od inicijative nije bilo ništa.

Uzevši u obzir propast svih pokušaja da se temeljno načelo ravnopravnosti spolova odredi kao jasan i formalan izvor pozitivnog prava, trud je u skladu s tim usmjeren na drugo područje: na transformaciju klauzule protiv diskriminacije iz članka 14., u klauzulu koja pruža istinsku jednakost pred zakonom, kao što se to može naći u različitim nacionalnim ustavima. Trebalo je nekoliko godina rasprava na različitim razinama, naročito u Upravnom odboru za ljudska prava (CDDH), prije nego je Odbor ministara Vijeća Europe konačno usvojio Protokol br. 12, na dan 26. lipnja 2000. Protokol je otvoren za potpisivanje državama članicama u Rimu 4. studenog 2000. godine, na 50. godišnjicu Europske konvencije o ljudskim pravima.

Članak 1. Protokola br. 12 opća je odredba koja zabranjuje diskriminaciju i stoga pruža širu zaštitu nego prava i slobode u samoj Konvenciji. Njime se stoga širi područje članka 14. Kad bude stupio na snagu (jednom kad ga ratificira najmanje deset zemalja članica) osigurat će da nitko ne bude diskriminiran po bilo kojoj osnovi (uključujući spol) od strane bilo koje javne institucije vlasti. Nova će odredba biti pod nadzorom Europskog suda za ljudska prava, čije će se ovlasti time povećati.²⁰ Iako Protokol ne daje opću pravnu obvezu državama članicama da poduzmu mjere za sprječavanje ili ispravljanje svih slučajeva diskriminacije protiv pojedinaca, moguće je da će ga Europski sud za ljudska prava tumačiti kao zahtjev za poduzimanje pozitivne akcije (imajući na umu

²⁰ O ovome vidi: Jeroen Schokkenbroek, “A new European standard against discrimination: Negotiating Protocol No. 12 to the European Convention on Human Rights”, u *European antidiscrimination standards and national legislation*, Kluwer, 2003.

da se preambula odnosi i na načelo jednakosti pred zakonom i na pozitivnu akciju).

Pozitivna politička akcija

U većini modernih demokracija jednakost svih građana pred zakonom, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi (uključujući spol), osnovno je načelo. Međutim, jednakost prava ne znači automatski i jednak pristup pravima, kao što je to očito u području političkih prava: uvesti opće pravo glasa nije isto kao reći da svaki građanin, bio muškarac ili žena, ima iste šanse da postane članom parlamenta. U mnogim je slučajevima pravna jednakost čisto teoretska, uzevši u obzir društvene i kulturne prepreke koje prethodno onemogućene skupine još uvijek moraju prevladati. To jednako vrijedi i za žene. Jednostavno jamčenje jednakog pravnog tretmana ženama i muškarcima nijekanje je pravde za žene, “osim ako se, naravno, ne pokuša, koristeći prikladne metode, nadoknaditi nagomilani teret prošlosti i psihološka i društvena inercija” (Vijeće Europe, 2000., str. 8.).

Pozitivna je akcija strateško oruđe (na razini, primjerice, uvođenja načela ravnopravnosti spolova) za postizanje ravnopravnosti u praksi, uključujući političku praksu. Vijeće Europe je mnogo godina razmišljalo o tome kakva bi vrsta privremene ili prijelazne pozitivne akcije ubrzala uključenost žena u politiku (vidi Dio I.).

Pravno mišljenje i korpus sudske prakse pravnih predmeta u nizu zemalja počinju priznavati legitimnost mjera ove vrste. Također je priznaju i međunarodni pravni instrumenti, uključujući Konvenciju Ujedinjenih naroda o uklaňanju svih oblika diskriminacije žena, koja je usvojena 18. rujna 1979., a stupila na snagu 3. rujna 1981. godine. Ta Konvencija sadrži odredbe o uklaňanju svake diskriminacije temeljene na spolu i jamči ženama pravo da biraju i budu birane te pravo da sudjeluju u stvaranju i primjeni nacionalne politike. Članak 4.1 uspostavlja načelo privremenog preferencijalnog tretmana te predstavlja najčešće citiranu pravnu osnovu za pozitivnu akciju.²¹ Kad neka zemlja ratificira Konvenciju, a pod uvjetom da je to učinila bez suspenzije članka 4.1, njezino domaće zakonodavstvo mora sadržavati niz jamstava, uključujući jamstvo da se pozitivna diskriminacija ili preferencijalni tretman, a kako bi se pomoglo pojedincu ili skupini pojedinaca jednog ili drugog spola,

²¹ Članak glasi: “Usvajanje privremenih posebnih mjera usmjerenih na ubrzanje de facto ravnopravnosti između muškaraca i žena od strane zemalja potpisnica, neće se smatrati diskriminacijom...”.

nikad neće smatrati nelegalnim kršenjem općeg načela ravnopravnosti spolova, pod uvjetom da se radi o privremenoj mjeri specifično oblikovanoj kako bi se pospješila ravnopravnost između žena i muškaraca.

Vijeće Europe i njegov Odbor za ravnopravnost zauzeli su stajalište da pojam pozitivne akcije treba istražiti i da ga se treba u potpunosti koristiti kako bi se postigla demokracija temeljena na ravnopravnosti. “S obzirom da ovaj pojam može biti težak za razumjeti i često se susreće s mnogo otpora, bilo je važno da bude pojašnjen u ranim fazama rada Organizacije na ravnopravnosti” (Vijeće Europe, 2002., str. 7.). Vijeće je sukladno tome naručilo nekoliko studija. Pripremna studija (“Pozitivna akcija u korist žena”) provedena je 1986. godine. Nju je slijedila druga studija 1989., koju je provela Eliane Vogel-Polsky, “Pozitivna akcija i ustavne i zakonske zapreke njezinoj provedbi u državama članicama Vijeća Europe”.

Godine 1998. Odbor za ravnopravnost je osnovao Stručnu skupinu za pozitivnu akciju u području ravnopravnosti između žena i muškaraca (EG-S-PA), sa zadaćom istraživanja pojma pozitivne akcije, razmatranja pravnih i administrativnih osnova te pružanja primjera najbolje prakse i na tržištu rada i u političkom i javnom životu. Njezin je izvještaj, tiskan 2000. godine, široko distribuiran. Prvo, on ističe da nije jednostavno osigurati priznanje za strategiju kompenzacije za žene jer to znači očit prekid s načelom jednakih prava, ili u najmanju ruku, jednakog tretmana s obzirom na pristup pravima. Taj odmak od pravnog individualizma “može uzrokovati zabrinutost onih koji su odgojeni u liberalnoj tradiciji, a osjetljivi su na opasnosti bilo kakvog oblika društvene selekcije, odnosno komunitarne ili udružene izolacije” (Vijeće Europe, 2000., str. 8.). Štoviše, pozitivna akcija u području odlučivanja suočava se s većim otporom nego slične akcije na tržištu rada.

Na području izbora, mnoge su zemlje konzistentno zauzimale stajalište da pozitivna akcija usmjerena na žene ne može postati pravnom obvezom postizanja de facto ravnopravnosti u izabranim tijelima. Najčešće navođeni razlozi su potreba za očuvanjem jedinstva biračkog tijela te slobode da biraju i budu birani. Iz tog razloga, mnoge se države članice oslanjaju na političke stranke kao one koje bi trebale osigurati ravnotežu spolova među kandidatima na izborima.

Međutim, tri zemlje (Belgija, Francuska i “bivša jugoslavenska republika Makedonija”) iznimke su koje su nedavno uvele zakonodavstvo koje obvezuje

na minimalni postotak oba spola pri kandidaturi. U Belgiji, izvorni zakon od 24. svibnja 1994. određivao je da “na bilo kojoj listi, broj kandidata istog spola ne smije prijeći dvije trećine ukupnog broja mandata koji trebaju biti popunjeni”. Otada su doneseni novi, zahtjevniji zakoni (od 17. lipnja i 18. srpnja 2002.), koji određuju ravnopravnu zastupljenost spolova na listama za europske, federalne i regionalne izbore, te s obvezom da prva dva kandidata na bilo kojoj listi moraju biti suprotnih spolova.²²

U Francuskoj, Ustavni zakon od 8. srpnja 1999. godine (koji daje ovlasti Parlamentu da poduzima mjere pozitivne akcije) doveo je do zakona o “paritetu” iz 6. lipnja 2000. godine, koji obvezuje stranke na pedesetpostotnu ravnotežu spolova u kandidaturama koje stavljaju na izbore, pri čemu se kod izbora relativnom većinom zahtijeva izmjenični paritet, a kod izbora apsolutnom većinom paritet u svakoj skupini od po šest kandidata. Za parlamentarne izbore, gdje se bira samo jedan kandidat, zakon ohrabruje paritet, koji bez obzira na to ostaje fakultativan, uvođenjem financijskih kazni: stranke mogu izabrati da ne kandidiraju jednak broj muškaraca i žena, ali se u tom slučaju ne kvalificiraju za javno financiranje koje bi inače dobili (vidi zaključke ispod).

“Bivša jugoslavenska republika Makedonija” donijela je Zakon o izboru članova parlamenta u svibnju 2002. Članak 37. određuje da na svakoj kandidatskoj listi najmanje 30% kandidata moraju biti muškarci, odnosno žene.

Izvještaj daje potpunu sliku pozitivne akcije (formalnih ili neformalnih kvota) europskih političkih stranaka. Ističe da su, dok su nordijske stranke bile pioniri ranih 1980-ih, mnoge stranke u Europi otad su također usvojile politiku kvota kako bi povećale broj kandidatkinja. To se dogodilo i u zemljama Južne Europe (kao što je Španjolska).²³ Neke su stranke usvojile sustav kvota koji se odnosi i na kandidate i na članove svojih upravnih tijela. Međutim, više je stranaka uvelo unutrašnju kvotu nego što ih je odredilo kvotu za parlamentarne izbore.

Očito se pravna kultura, i nacionalna i u političkim strankama u Europi posljednjih godina znatno razvila, čak i u zemljama koje se najviše drže “univerzalističkih” vrijednosti (uključujući Francusku). Pozitivna je akcija znatno napredovala u politici, iako je možda njezin pravni položaj nije uvijek

²² Od veljače 2002., belgijski Ustav izričito jamči načelo ravnopravnosti između žena i muškaraca, legitimirajući tako politiku pozitivne akcije. Vidi Bérèngère Marques-Pereira, *La citoyenneté politique des femmes*, Paris, Armand Colin, 2003.

²³ Španjolska socijalistička stranka (PSOE) je upravo usvojila službeno pravilo da sastav oba upravnja tijela stranke te kandidatske liste moraju sadržavati najmanje 40%, a najviše 60% žena.

ukorak pratio. Zbog tog je deficita legitimnosti nužno primijeniti strategiju kojom bi se javnosti približila važnost pozitivne akcije. Uvođenje pozitivne akcije u praksu dijelom je ovisno o reakcijama onih čijoj je koristi namijenjena. Stoga se od Vijeća Europe traži da razvije stroži pravni zahtjev,²⁴ kojim bi se među ostalim, potaknula rasprava o bilo kakvim proturječjima između ustavnih odredbi i međunarodnih obveza.

Mlade žene i participacija u politici

Preko svojih agencija za mladež, Vijeće Europe se trudilo promicati pristup mladih ljudi oba spola uživanju građanskih prava. Niz zapreka tradicionalno je otežavao političku participaciju mladih (nedostatak socioekonomske integracije, problemi nezaposlenosti, itd.). S obzirom na trenutnu krizu političkog predstavnštva u mnogim državama članicama, i na Zapadu i na Istoku, apatija koju pokazuju mladi naročito zabrinjava i izravno utječe na funkcioniranje demokratskih institucija. Najvidljiviji znakovi te apatije visoki su postoci izborne apstinencije i vrlo mali broj mladih koji se priključuje radu političkih stranaka.

Međutim, indiferentnost prema izborima i strankama ne znači da mladi nisu zainteresirani za zajednicu u kojoj žive. Oni se zanimaju za politiku, ali na drugačije načine - kroz demonstracije, peticije, te aktivnu uključenost u udruge i nevladine organizacije, koje smatraju fleksibilnijima od tradicionalnih stranaka.

Donedavno se Vijeće Europe u većini svojih aktivnosti i konferencija nije posebno bavilo pitanjem participacije mladih žena u politici, dijelom stoga što je to pitanje koje, organizacijski, potpada pod dva različita sektora Vijeća: ravnopravnost spolova na jednoj strani i mlade na drugoj. Kao rezultat, dva aspekta tog pitanja rijetko su bila spojena, čak iako su dokumenti koji su imali mlade kao ciljnu skupinu gotovo bez iznimke spominjali ravnopravnost spolova.

U svojoj Rezoluciji 237 (1992) Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Europe usvojila je Europsku povelju o participaciji mladih u općinskom i regionalnom životu. U toj se Povelji, za mlade ljude oba spola, preporuča da općine i druge lokalne i regionalne vlasti primjenjuju "politiku ravnopravnosti

²⁴ Kao što je: "Države potpisnice se obvezuju, s ciljem ubrzanja uspostave de facto ravnopravnosti između žena i muškaraca, na usvajanje pozitivnih mjera usmjerenih na nadoknađivanje poteškoća bilo kojeg spola, a koji su rezultat stavova ili ponašanja koji su uzrokovali da budu podzastupljeni u smislu kvalifikacija, rada ili dužnosti."

žena i muškaraca". Osobito ih se potiče da u proračunu predvide sredstva za angažiranje stručne osobe zadužene za pitanja ravnopravnosti, za provedbu specifičnih politika pomoći mladim ženama i za obuku mladih žena u vođenju javnih poslova dajući im odgovornosti na najvišoj razini, na osnovi kvotama rezerviranih mjesta za žene.

U znak obilježavanja desete godišnjice Povelje, u Krakovu je 7. i 8. ožujka 2002. održana konferencija ("Mladi ljudi, akteri u svojim gradovima i regijama") na inicijativu Odbora za kulturu i obrazovanje Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Europe, u partnerstvu s Upravom za mladež i sport Vijeća Europe. Cilj konferencije je bio ocijeniti napredak postignut u participaciji mladih tijekom prvih deset godina od donošenja Povelje, te razmotriti kako unaprijediti participaciju mladih. Sudionici konferencije usvojili su Deklaraciju iz Krakova u kojoj su ustvrdili da su mladi ljudi građani općina i regija u kojima žive te stoga moraju imati pristup svim oblicima participacije u društvu. Istaknuli su da su vijeća mladih - koja su osnovana u većini država članica - izvrstan način uključivanja mladih ljudi u javne poslove.²⁵ Lokalne i regionalne vlasti zamoljene su da poduzmu niz mjera, uključujući poticanje pristupa izabranim dužnostima od zakonski dopuštene dobi, te pokušaja nalaženja novih načina uključivanja mladih ljudi u odlučivanje.

Izmijenjenu ili "drugu generaciju" Povelje usvojio je CLRAE u svibnju 2003. Ona sadrži nova poglavlja o nekim sasvim novim područjima politike, kao što je to korištenje interneta kao sredstva da se ljudi zainteresiraju za politiku. Ona nudi smjernice lokalnim i regionalnim vlastima u provedbi politika za mlade ljude u različitim područjima i u ohrabivanju participacije mladih, te nudi savjete o uspostavi prikladnog institucionalnog okvira. Lokalne su vlasti pozvane, među ostalim, da provedu politike usmjerene na postizanje ravnopravnosti mladih ljudi oba spola, te osobito da poduzmu proaktivne mjere kako bi pomogli mladim ženama i muškarcima da dođu do odgovornih položaja u radnom životu, volonterskim aktivnostima i politici. Povelju će pratiti priručnik s primjerima najbolje prakse koji svjedoče o uspješnom uključivanju mladih ljudi u život općina i regija Europe.

Konačno, Preporuka (2003)3 Odbora ministara o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju (vidi prilog) sadrži niz

²⁵ U Francuskoj, regija Midi-Pyrénées je nedavno organizirala regionalno vijeće mladih što se pokazalo vrlo konstruktivnim iskustvom po mišljenju predsjednika Regionalne skupštine. Mladi ljudi koji su mu nazočili jako su se zainteresirali za rad političke institucije.

potpornih mjera “ciljanih” prema mladim ljudima. Njome se apelira na države članice da potiču participaciju mladih ljudi, naročito mladih članica organizacija i udruga, a koje se smatraju izvrsnim uvodom u političku aktivnost. Njome se također zagovara poticanje mladeških organizacija da osiguraju ravnopravan broj žena i muškaraca pri donošenju svojih odluka.

Na području izdavaštva, Upravni europski odbor za mlade nedavno je objavio izvještaj *Ključevi za participaciju mladih u Istočnoj Europi* (Council of Europe Publishing, 2001.) koji je pripremila Siyka Kovatcheva. Izvještaj se usredotočuje na to kako su se promijenili oblici participacije mladih u deset godina nakon pada Berlinskog zida i simboličnog ponovnog ujedinjenja dva dijela kontinenta. On nudi sveobuhvatnu sliku aktivizma mladih u Istočnoj Europi, oblike koje poprima te njegove resurse i ciljeve, s osvrtnom na brige koje muče prvu poslijeratnu generaciju u Europi. U političkoj sferi, autorica opisuje kampanju za glasove mladih koju su predvodili mladi Slovaci 1998. godine te inicijativu mladih Bugara usmjerenu na participaciju u lokalnoj vlasti. Studija zaključuje da su mladi ljudi zainteresirani da postanu uključeni u oblikovanje budućnosti svojih društava u tranziciji i da postanu aktivni građani u proširenoj Europi.

Godine 2003., Vijeće Europe je organiziralo dva događaja kako bi potaknulo političku participaciju mladih žena. Prvo, Uprava Vijeća Europe za mlade i sport već drugu godinu zaredom organizira dodjelu nagrada “Aktivni mladi građani” na temu participacije mladih žena u politici. Jedan od ciljeva nagrade jest odgojiti djevojčice i mlade žene da preuzmu aktivnu ulogu u političkim institucijama i procesima. Nagradom se odaje priznanje projektima vezanim uz različite probleme u društvu (socijalna isključenost, nezaposlenost, rasizam, ksenofobija, nasilje, sukob, itd.), a otvorena je, među ostalim, mladeškim organizacijama i mrežama, uključujući političke organizacije mladih.

Drugo, održan je prvi seminar o sudjelovanju mladih žena u politici 16. i 17. rujna 2003. u Strasbourgu. Bila je to zajednička inicijativa različitih sektora Vijeća Europe,²⁶ a imala je tri različita cilja: ocijeniti djelotvornost postojećih pravnih instrumenata za participaciju mladih žena, prepoznati zapreke i odrediti glavne pristupe te predložiti primjere dobre prakse.

²⁶ Seminar je organiziran kao dio združenog projekta Vijeća Europe “Izgradnja djelatnih demokratskih institucija”. Druga tijela uključena u organizaciju seminara bila su: Parlamentarna skupština, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe i Skupina nevladinih udruga za ravnopravnost spolova koja uživa savjetodavni status u Vijeću Europe.

Žene u lokalnom i regionalnom političkom životu

Lokalni i regionalni život često se smatra kamenom temeljcem europske demokracije, što je i razlog zbog kojeg je Vijeće Europe stalno težilo promicati najširu političku participaciju žena. Iako je lokalna/regionalna vlast različito organizirana od jedne države članice Vijeća Europe do druge, mogu se, općenito gledano, naći tri razine - regija (najviša razina), provincija (međustupanj, ne nalazi se posvuda i nadležnosti se razlikuju), i općina (osnovna razina, koja pruža izravnu vezu vlasti i građanina).

Važno je da žene mogu ući u te tri osnovne razine političkog života, kako bi mogle steći iskustvo u vođenju javnih poslova. Vrijedno je imati na umu da je u skandinavskim zemljama, gdje su žene u politici došle najdalje, povećanje broja žena započelo na najnižoj razini. Švedsko izaslanstvo na Prvoj europskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti između žena i muškaraca opisalo je lokalnu politiku kao “filter prema Riksdagu”. Slično tome, u zemljama Srednje i Istočne Europe, za vrijeme tranzicije prema demokraciji, žene su očito stjecale iskustvo u lokalnim vijećima i predstavničkim tijelima, koja su pružila odskočne daske njihovoj karijeri na državnoj razini.

Ranih 1980-ih, Upravni odbor za regionalna i općinska pitanja (CDRM) usvojio je Preporuku br. R(81)18 kojom je pozivao vlade članica da usvoje politiku promicanja participacije u lokalnom javnom životu, osobito “ohrabrivanjem sudjelovanja žena u lokalnoj politici”.

Nekoliko godina kasnije, Odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca (CAHFM) i Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Europe plodonosno su surađivali u pitanju participacije žena u lokalnom životu, sa zajedničkom konferencijom (“Žene u lokalnom i regionalnom životu: Ravnopravna participacija žena u donošenju politika na lokalnoj i regionalnoj razini”) u Ateni, 10. i 12. rujna 1986. Konferencija, kojoj je prisustvovalo više od 500 sudionika, bila je organizirana oko tri teme: mjere olakšavanja ulaska i participacije žena u lokalnom i regionalnom životu, prava i radni uvjeti predstavnika i izabranih predstavnika, te jednak pristup žena visokim položajima u lokalnoj/regionalnoj javnoj službi.

U zaključcima konferencije, kao što je navedeno u Atenskoj poruci, istaknute su dvije stvari. Prvo, članak 2(b) Statuta Stalne konferencije lokalnih i regionalnih vlasti Europe treba izmijeniti kako bi se uveo zahtjev za pravičnu zastupljenost žena i muškaraca. Drugo, bilo je nužno stvoriti uvjete koji omogućuju i ženama

i muškarcima u državama članicama Vijeća Europe da sudjeluju u lokalnim izborima. U Poruci se pozivaju vlade da poduzmu korake u smjeru ukidanja prakse - poznate kao zapreke pravednoj političkoj zastupljenosti žena - obnašanja više od jedne političke dužnosti istodobno. Također ih se potiče da primijene odredbe dokumenata koje je usvojila Prva europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca, zajedno s relevantnim odredbama Rezolucije 142 (1983) Stalne konferencije lokalnih i regionalnih vlasti Europe o statusu i radnim uvjetima izabranih lokalnih i regionalnih predstavnika.

Stalna je konferencija stoga usvojila Rezoluciju 179 (1986) o participaciji žena u lokalnom i regionalnom demokratskom životu, koja je donijela različite preporuke i istaknula da "lokalne i regionalne razine čine prvu fazu prema potpunju participaciji žena u javnom životu i prema provođenju teorije jednakih mogućnosti u svakodnevnom životu u praksu".

Dana 25. lipnja 1987. godine, Odbor ministara je prihvatio rezoluciju kojom se mijenja i dopunjuje Statut Stalne konferencije lokalnih i regionalnih vlasti Europe. Članak 2(b) statuta dobio je novi pododlomak 4: "Sastav izaslanstva svake države članice u CLRAE-u bit će takav da osigurava: ... pravičnu zastupljenost žena i muškaraca u statutarnim tijelima lokalnih i regionalnih vlasti u državama članicama".

Godine 1998., Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe (budući da je Stalna konferencija preimenovana 1994.) proveo je istraživanje o participaciji žena u lokalnim i regionalnim institucijama u državama članicama. Nalazima istraživanja utvrđeno je da je participacija žena u lokalnim i regionalnim vijećima i predstavničkim tijelima, iako se razlikuje od zemlje do zemlje, općenito još uvijek nezadovoljavajuća. Malo se radilo na uključivanju žena u lokalni život, iako su inicijative pojedinih stranaka ponekad nadoknađivale nedostatak zakonskih kvota. Ispitivanje je naglasilo da korištena sredstva, koja god to bila (zakonska ili ne), trebaju biti prilagođena specifičnom nacionalnom političkom i kulturnom kontekstu. Drugim riječima, inicijative i mjere koje se smatraju "dobrom praksom" u Skandinaviji - koja je predvodila u ravnopravnoj političkoj participaciji - mogu biti preuranjene ako se uvedu takve kakve jesu u zemlje koje nemaju istu kulturu.

Nakon tog istraživanja, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe usvojio je Preporuku 68 (1999) i Rezoluciju (1999) o participaciji žena u političkom životu europskih regija. Dva su dokumenta propisivala različite mjere koje države i regionalne vlasti trebaju poduzeti ili promicati u relevantnim područjima. Osobito se od vlada država članica tražilo da uvedu mjere pozitivne akcije kako

bi olakšale ulazak žena na javne i političke dužnosti i kako bi u tome surađivale s lokalnim i regionalnim vlastima u skladu s načelom supsidijarnosti.

Konačno, u kontekstu strukturnih i operativnih promjena u lokalnim/regionalnim vlastima posljednjih godina, Odbor ministara je usvojio Preporuku (2001)19 o participaciji građana u javnom životu na lokalnoj razini, dokument koji se osobito bavi participacijom žena. Potičući vlade članica da donesu (uz savjetovanje s lokalnim/regionalnim vlastima) politiku za promicanje sudjelovanja građana u lokalnom javnom životu, u prilogu preporuke se usmjerava pozornost na važnost pravične zastupljenosti žena u lokalnoj politici i podvlači hitno razmatranje uvođenja spolnih kvota za kandidatske liste na lokalnim izborima.

Regionalno planiranje i ravnopravnost spolova

Godine 1990. Vijeće Europe svojem je programu rada dodalo novu temu: uključenost žena u odluke koje se tiču regionalnog planiranja i planiranja u okolišu. Europska konferencija ministara zaduženih za regionalno planiranje (CEMAT) i Europski odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca održali su zajednički seminar o toj temi u Ateni od 25. do 27. listopada 1990. Seminaru - uvjerljivom primjeru združenog pristupa ravnopravnosti spolova - nazočilo je stotinjak istraživača, arhitekata, urbanih planera i drugih stručnjaka. U svojem uvodu, u zapisniku sa seminara, tadašnja tajnica CEEG-a Claudette April zauzela se za to da se ženama hitno omogući aktivna uloga u regionalnom planiranju i planiranju u okolišu. Osim toga se zauzela za hitno donošenje odluka koje idu u korist ženske kulture, bliskosti životu i osjetljivosti na problem okoliša i prirodnih resursa, a što je sve iznimno važno za kvalitetu života.

Na seminaru su doneseni zaključci s preporukama za odgovarajuća tijela Vijeća Europe i vlade članice te određene smjernice za pristup regionalnom planiranju i planiranju u okolišu koji odražava mišljenja žena.

Nakon seminara u Ateni slijedio je, četiri godine kasnije, CEMAT-ov razgovor u Örnköldsviku (Švedska) od 24. do 26. ožujka 1994. godine, o ulozi i zastupljenosti žena u politikama regionalnog planiranja usmjerenoj na održivi razvoj, pogotovo u urbanim područjima. Još je jednom istaknuto da univerzalni pojam javnog interesa, koji je bio kamen temeljac planiranja, još uvijek pri svojoj definiciji riječi "javni" nije uzeo u obzir žene, iako žene i muškarci imaju drukčije životne stilove i drukčije metode uključivanja u društvo. Na

seminaru je naglašena potreba da i žene i muškarci budu uključeni u svaku fazu procesa odlučivanja.

Glasačka prava žena kao pojedinaca

Praksa obiteljskog glasovanja, koja se može pronaći u nekoliko novih demokratskih zemalja Srednje i Istočne Europe (naročito u nekim državama bivšeg Sovjetskog Saveza), patrijarhalni je običaj kod kojeg muški član obitelji odlazi na glasačko mjesto s jednim ili više članova obitelji, ili obitelj glasa kao skupina, ili muškarac daje glasove kao opunomoćenik za ženske članove obitelji. U nekim je slučajevima ta praksa dio načina života etničke zajednice, dok se u drugima objašnjava kao “postkomunistički” fenomen. Obiteljsko se glasovanje može naći isključivo u ruralnim zajednicama.

Obiteljsko glasovanje nijeće ženama individualno biračko pravo tajnim glasovanjem i čimbenik je u njihovoj isključenosti iz političkog života. Praksa je moguća zbog šurovanja službenika zaposlenih na izborima, a radi se o ozbiljnom kršenju nacionalnog i međunarodnog prava, s obzirom da ustavi zemalja u kojima se može naći takva praksa, te Protokol br. 1 Europske konvencije o ljudskim pravima određuju pravo na slobodne izbore tajnim glasovanjem. Pravo žena na glasovanje također je zaštićeno člankom 7. Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, sporazumom čije su stranke sve zemlje obuhvaćene istraživanjem.

Iznimno teško pitanje obiteljskog glasovanja nedavno je dobilo pozornost Vijeća Europe. Od 1995. godine, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe i Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS) provodili su promatračke misije u nizu zemalja proširene Europe. Nakon promatračkih mislija, Kongres je podnio prethodno spomenuti izvještaj, *Individualno biračko pravo žena: demokratski zahtjev*, koji je tiskan u sklopu združenog projekta “Izgradnja djelatnih demokratskih institucija” (Vijeće Europe, 2002c). Ta knjižica sadrži i opći izvještaj o ukorijenjenosti te prakse, uz preporuke za borbu protiv nje te izvještaj o svakoj zemlji zasebno, koji pokriva devetnaest zemalja, a ispituje primjere na koje su naišle međunarodne organizacije. Ona također sadrži i Preporuku CLRAE-a 111 (2002) o individualnom biračkom pravu žena, usvojenju 6. lipnja 2002., koja zagovara različite strategije za ukidanje te prakse, od kojih se neke odnose na izborne institucije, a druge na zajednice o kojima se radi. Preporukom se poziva Odbor ministara Vijeća Europe da razvije zajednički program djelovanja za sprečavanje obiteljskog glasovanja i potiče Upravni odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca da obuhvati to pitanje programom svojeg rada.

ZAKLJUČCI

Ravnopravnost spolova središnje je pitanje pri stvaranju politika u Europi, jer će inače te politike biti demokratske samo po nazivu. U zoru novog stoljeća, demokratski ideal uravnotežene uključenosti žena i muškaraca u političko i javno odlučivanje ostaje - kao što smo rekli - dosta daleko. S rijetkim iznimkama (skandinavske zemlje), muškarci su jednostavno još uvijek nadmoćna većina na položajima moći. To je posebno točno kad je riječ o parlamentima (vidi Dodatak 2). Štoviše, u nekim zemljama Srednje i Istočne Europe danas je manje žena u vladi nego prije, zato što kvote koje su se primjenjivale u bivšem komunističkom režimu više ne postoje.

Knjižica Vijeća Europe, “Ravnopravnost između žena i muškaraca”²⁷ (Vijeće Europe, 2003a) služi kao prikladan podsjetnik o neravnoteži spolova tipičnoj za raspodjelu političke vlasti u Europi. U sedam država članica nema ni jedne žene u vladi, a u drugih deset, žene zauzimaju manje od 10% položaja u vladi. U jedanaest država članica, više od 90% članova parlamenata su muškarci, a žene su činile više od 30% parlamentarnog članstva samo u sedam država članica (s tim da se 30% smatra minimumom da bi utjecaj žena mogao biti vidljiv).²⁸ Prosječan postotak žena u parlamentima država članica iznosi 17.9%, daleko ispod danas široko priznate “kritične mase” koja bi omogućila ženama da se oslobode onog što se može smatrati standardnim modelom obnašanja vlasti. Dodatno - što je ilustracija “nevidljive prepreke” - visoki položaji u parlamentima nastavljaju biti muškim tvrdavama.

Manje pesimistično, moglo bi se reći da je Europa, u svjetskim razmjerima, nešto kao prethodnica uzevši da se, od jedanaest zemalja na svijetu u kojima žene čine 30% ili više parlamentarnog članstva, sedam nalazi u Europi.

Bacajući pogled prema budućnosti, postoje tri uvjerljivo glavna politička pitanja za države članice na početku 21. stoljeća, ako žele postići potpuno integrirane nacionalne zajednice s potpunom jednakošću bez obzira na spol, društvenu kategoriju ili vjersku pripadnost: prva su demokratske političke stranke, drugo socijalna prava, a treće sekularnost.

²⁷ Ta je baza podataka o ravnopravnosti dostupna na www.int/human_rights/. Redovito ju se, zbog korisnosti, dopunjava novim podacima.

²⁸ Posljednje brojke pokazuju (vidi Dodatak 2) da žene trenutno prelaze postotak od 30% u devet država članica (u Švedskoj je preko 40% parlamentarnog članstva ženskog spola).

Političke stranke: mehanizmi nužni za demokratsku jednakost

Je li pozitivna akcija u izbornim pitanjima u državama članicama posljednjih godina, bilo to putem zakonodavstva ili - kao u većini slučajeva - putem samih političkih stranaka, sposobna brzo postići spolno uravnotežena izabrana predstavnička tijela? Da, uz dva uvjeta. Prvo, pravila - u kontekstu razmjernog izbornog sustava - moraju inzistirati na strogo izmjenjivanju žena i muškaraca na kandidatskim listama. Izmjenjivanje je uvjet sine qua non u izbornom sustavu u kojem je položaj na listi primarni čimbenik u izboru kandidata. Drugo, paritet ili pravila o kvotama moraju odrediti minimalne postotke i za kandidatkinje i za kandidate tako da se mogu odrediti kazne ako se ti postoci ne poštuju. Inače se postizanje postotaka ostavlja diskreciji stranačkih vođa, omogućujući im da ograniče postizanje političke ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Francuska je zapanjujući primjer kako su političke stranke izdale duh pariteta, i to unatoč tome što je to načelo uspostavljeno Zakonom iz 6. lipnja 2000. godine. U razmjernom izbornom sustavu, zakon je proglasio postojanje jednakog broja kandidata oba spola obvezom (dopuštajući odstupanje kod jednog kandidata/kandidatkinje), s izmjenjivanjem muškarac/žena (ili žena/muškarac) na listi. Na snazi na izborima za općine i Senat, zakon se pokazao sposobnim u postizanju ravnopravnosti.²⁹ Na općim izborima koji koriste sustav apsolutne većine, kao što je istaknuto Zakonom od 6. lipnja 2000., paritet nije obvezatan nego ga se potiče određivanjem financijskih kazni za stranke koje ne kandidiraju jednak broj kandidata oba spola (dopuštajući odstupanje od 2%). Rezultati izbora iz lipnja 2002. godine, pokazuju žestoki neuspjeh metode poticanja. Od parlamentarnih stranaka, samo su Zeleni kandidirali jednak broj muškaraca i žena. Druge su stranke daleko zaostale, naročito one na desnici političkog spektra. Pri tom su samo 12.3% izabranih kandidata bile žene (u usporedbi s 10.9% 1997. godine, što predstavlja razočaravajuće malo poboljšanje od 12.8%). Kako je samo 12.3% članova Narodne skupštine ženskog spola, Francuska kao zemlja ostaje jednim od negativnih primjera kad je posrijedi broj članica u Donjem domu. Unatoč onome za što se mislilo da je pionirsko zakonodavstvo, Francuska se danas nalazi

²⁹ Nakon općinskih izbora u ožujku 2001. godine, žene su činile 47.5% članstva općinskih vijeća u gradovima sa više od 3 500 stanovnika. Ta brojka, u usporedbi s 1995. godinom (25.7%), predstavlja jasní skok unaprijed (+84.2%). Izbori za francuski Senat iz 2001. godine, bili su drugi ispit za taj zakon: jedna trećina članova je zamijenjena (tj. 102 člana od ukupno 321), 74 člana razmjernim izbornim sustavom (određenim pravilom o paritetu) i 28 po sustavu jednostavne većine (kojeg pravilo o paritetu nije pokrivalo). Veliki je broj žena bio kandidiran na izborima (42% svih kandidata). Dobile su 22 od 102 mandata (odnosno, 21.5%). Velika većina njih (20 od 22) izabrana je po razmjernom izbornom sustavu (određenim pravilom o paritetu). Nakon ovog djelomičnog izbora članova Senata, žene su imale 10.9% mandata (za razliku od 5.9% prije toga, što predstavlja poboljšanje od 84.7%).

na 65. mjestu u svijetu, 28. je među državama članicama Vijeća Europe te 13. u Europskoj uniji, daleko iza skandinavskih zemalja. Sve u svemu, čini se jasnim da političke stranke nisu uspjele u misiji koja im je izmijenjenim člankom 4. Ustava namjenjena: da pomognu provesti načelo ravnopravnog pristupa žena i muškaraca u izabranim dužnostima. Uz izborni sustav koji daje prednost onima koji se ističu u javnom životu, političke su stranke odabrale plaćanje kazni, čak i visokih, umjesto kandidiranja većeg broja žena, naročito u ključnim izbornim jedinicama. One su često ponovno odabirale članove kojima istječe mandat - većinom muškarce - koji su bili dobro poznati biračima i stoga sigurnija izborna opklada. U svakom slučaju, francusko iskustvo pokazuje da je nemoguće osloniti se na novčane kazne kako bi se stranke prisilile da kandidiraju veći broj žena. Još ostaje smisliti djelotvorno zakonodavstvo za provođenje pariteta kandidata i izabranih članova u izbornom sustavu relativne većine u kojem je teže upotrijebiti izravna pravila nego u razmjernom sustavu.

Za razliku od toga, belgijsko zakonodavstvo iz 2002. godine, koje sadrži zahtjev za paritetom i traži da prva dva kandidata na bilo kojoj listi budu suprotnog spola, pokazalo se djelotvornim. Nakon općih izbora u svibnju 2003., postotak žena članica Zastupničkog doma povećao se s 19.3% na 34.6%, što čini poboljšanje od čak 80%.

U modernim demokracijama upravo političke stranke (s obzirom da one odabiru kandidate za mandate) određuju uvjete za parlamentarno članstvo onako kako one smatraju da je prikladno. Stoga, stranke nose teško breme odgovornosti za demokraciju/paritet odnosno za sastav parlamenta. Iz tih razloga, postoje neki koji tvrde da Europa mora uspostaviti stroga pravila kako bi spriječila političke stranke da sabotiraju demokratski postupak. Odvjetnica Eliane Vogel-Polsky jedna je od onih koji imaju takav stav: u vezi s Konvencijom o budućnosti Europe (koja se bavi reformom europskih institucija), ona tvrdi da treba promijeniti i dopuniti članak Ugovora o osnivanju Europske unije koji se bavi političkim strankama u Europskoj uniji. "Stranke uglavnom čine što im se sviđa pri sastavljanju izbornih lista. Stranka bi trebala poštivati zakon i, u načelu, demokraciju. Ako se Ugovorom o osnivanju Europske unije želi i dalje promicati ravnopravnost ... političke stranke u Europskom parlamentu, kao mehanizmi integracije i europskog građanstva, moraju jasno poštivati europska pravila i stoga općenito djelovati u skladu s ciljem ravnopravnosti spolova".³⁰

³⁰ "Agir pur les droits des femmes", intervju s Eliane Vogel-Polsky, Raisons politiques, br. 10., Presses de Sciences Po., svibanj 2003., str. 149 (prijevod urednika).

Promicanje “zajedničkog naslijeđa” socijalnih prava

Drugi će veliki izazov biti promicanje “zajedničkog naslijeđa”³¹ socijalnih prava širom kontinenta. Činjenica je da su političko građanstvo i prava na koja se poziva (pravo biranja i pravo da se bude izabran) besmislena bez prava povezanih sa socijalnim građanstvom. A ženama je još i više potrebna pomoć socijalne države zato što one čine veći dio društveno uskraćenih te stoga što im društvo pripisuje glavne dužnosti vezane uz brigu za djecu i obitelj općenito. Da bi žene počele potpuno participirati u predstavničkoj demokraciji, potrebno ih je uključiti u državu blagostanja. To se još više odnosi na Srednju i Istočnu Europu gdje, kao što smo vidjeli, gubitak socijalnih prava izlaže žene velikim nesigurnostima u različitim područjima života.

U kontekstu Europske unije, vrijedno je napomenuti jednu stvar: članstvo u Uniji je naročito nepopularno među ženama koje su, kao radnice, prve žrtve gospodarske modernizacije i, shodno tome, nedostataka europskog sustava socijalne pomoći. Većina onih koji se pridružuju taboru euroskeptika i dalje su žene. Gdje god su održana savjetovanja, žene su bile ili indiferentnije od muškaraca (mjereno suzdržanošću) ili više neprijateljski raspoložene (mjereno odgovorom “ne”) kad je riječ o pridruživanju Europskoj uniji. Ta je tendencija bila naročito izražena u Danskoj, Francuskoj³² i u Švedskoj. Stoja je jasno da je ženama hitno potrebno uvjerenje u prilog europskog političkog projekta: Europa će postati popularna tek kad postane društveno prihvatljiva.

Politika Vijeća Europe stoga mora tražiti način na koji će promicati veće zajedništvo i veću solidarnost svih građana. Ono je već uspostavilo standarde u tom području: kroz Europsku socijalnu povelju, napisanu 1950-ih i izmijenjenu 1996. godine, te Europskom kodeksu socijalne sigurnosti koji je uspostavilo visoke socijalne standarde u Europi. Međutim, još uvijek preostaje učiniti dodatni napredak. Od 45 zemalja članica, samo su Francuska i Italija prihvatile sve dijelove izmijenjene Povelje, uključujući Protokol br. 3. koji omogućuje kolektivne pritužbe.

Stoga Vijeće Europe ima ulogu - ne manju od one Europske unije, ali na drugačijoj razini - u stvaranju “europske svijesti kroz pravna pravila”,³³ naročito

na polju društvenog blagostanja. Općenitije rečeno, njegov ga rad također osposobljava za obrazovnu djelatnost usmjerenu prema promicanju europske ideje u zajednici, naročito među ženama, koje čine skupinu koja je najviše zabrinuta zbog smanjenja socijalnih prava na razinu najmanje naprednih zemalja. To ne bi bio prvi put da je Vijeće Europe prozvano za obavljanje funkcije obrazovanja: ono je često viđeno kao idealni forum za izgradnju velike europske kuće (da Silva u Vijeću Europe, 1994a, str. 22.).

Sekularnost kao temeljna vrijednost demokracije

Općenito se priznaje da je sekularno društvo u Europi naprednije nego na drugim kontinentima. Moramo se oduprijeti svim izazovima sekularnosti u vremenu kad različiti vjerski fundamentalizmi posvuda osvajaju teritorij. Nedvojbeno postoje aktivnosti koje bi Vijeće Europe moglo poduzeti da bi spriječilo da religija - koja tako spremno podređuje žene (naročito mlade žene) i podvrgava ih pokornosti - prevlada nad politikom. Nikad dosad nije bilo tako nužno obrazovati europsko mnijenje pojmovima sekularnosti, odvajanja Crkve od države, segregaciji svjetovnog i duhovnog. I uz to se pobrinuti da se ti pojmovi primijene u različitim područjima života zajednice, počevši od škola, koje su mjesto na kojem se republikanske i egalitarne vrijednosti prenose i uče.

U budućnosti, prvenstvena funkcija Vijeća Europe mogla bi biti uspostava smjernica za ponovno aktiviranje “sekularnog ugovora” - odnosno, za uspostavu sekularnosti kao utemeljiteljske vrijednosti demokracije. Sekularnost je bez sumnje bitna ako želimo imati res publicu koja uključuje sve, a ključna je za potpunu emancipaciju žena od njihovih očeva, braće i muževa.

Postizanje, u razumno kratkom roku, istinske ravnopravnosti između žena i muškaraca te ravnopravnosti svih građana ovisit će o savladavanju tri izazova: prisiljavanju političkih stranaka da budu demokratske, promicanju države blagostanja i afirmiranju načela sekularnosti. Zadaća Vijeća Europe jest pomoći državama članicama da te izazove savladaju.

³¹ Izraz koji je upotrijebila Direktorica za socijalnu koheziju Vijeća Europe Gabriella Battaini u Le Mondeu, 17. lipnja 2003.

³² Vidi Jacques Capdevielle, “La construction européenne confrontée aux attentes des Françaises”, French Politics and Society, volumen 20, br. 1., proljeće 2002., str. 58.-67.

³³ Kao što to kaže Eliane Vogel-Polsky, loc.cit., str. 140.

PRILOZI

1. ŽENE I POLITIKA - KLJUČNI DATUMI U VIJEĆU EUROPE

4. studenog 1950. godine

Europska konvencija o ljudskim pravima potpisana je u Rimu. Članak 14. zabranjuje svaku diskriminaciju na različitim osnovama, uključujući spol, s obzirom na prava koja Konvencija štiti.

28. rujna 1967. godine

Rezolucija 356 Savjetodavne skupštine o političkom, društvenom i građanskom položaju žena u Europi.

9. listopada 1975. godine

Rezolucija 606 Parlamentarne skupštine o političkim pravima i položaju žena.

Prosinac 1979. godine

Prvi sastanak prvog Odbora za ravnopravnost Vijeća Europe, Odbora za položaj žena (CAHFM).

1982. godine

Odbor mijenja ime i postaje Odbor za ravnopravnost između žena i muškaraca (CAHFM). Identificira sferu politike kao jedno od prioriternih područja djelovanja Vijeća Europe.

1984. godine

Tiskanje prve komparativne europske studije "Situacija žena u političkom procesu u Europi".

26. travnja 1985. godine

Preporuka 1008 Parlamentarne skupštine o ženama u politici.

4. travnja 1986. godine

Prva Europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Strasbourg) ispituje participaciju žena u političkom životu te politike i strategije za postizanje ravnopravnosti u donošenju odluka. Usvajanje Rezolucije o politici i strategijama za postizanje ravnopravnosti u političkom životu i u procesu odlučivanja i Deklaracije iz Strasbourga o ravnopravnosti između žena i muškaraca u političkom i javnom životu.

10.-12.- rujna 1986. godine

Konferencija o ženama u lokalnom i regionalnom životu, u Ateni, u organizaciji Stalne konferencije lokalnih i regionalnih vlasti Europe (CLRAE) i Odbora za ravnopravnost između žena i muškaraca (CAHFM).

Atenska poruka o ravnopravnoj participaciji žena u donošenju javnih politika na lokalnoj i regionalnoj razini.

1986. godine

Rezolucija 179 Stalne konferencije lokalnih i regionalnih vlasti Europe o participaciji žena u lokalnom i regionalnom demokratskom životu (16. listopada 1986. godine).

1987. godine

Uspostava novog Odbora za ravnopravnost, Europskog odbora za ravnopravnost između žena i muškaraca.

16. studenog 1988. godine

Odbor ministara usvaja Deklaraciju o ravnopravnosti žena i muškaraca.

4. i 5. srpnja 1989. godine

Druga europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Beč). Prihvatanje dokumenta o političkim strategijama za postizanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca.

6. i 7. studenog 1989. godine

Seminar "Demokratsko načelo ravnopravne zastupljenosti - četrdeset godina djelatnosti Vijeća Europe" (Strasbourg).

1992. godine

Odbor za ravnopravnost postaje Upravnim odborom (CDEG).

1994. godine

Preporuka 1229 Parlamentarne skupštine o jednakosti prava između žena i muškaraca (24. siječnja 1994. godine).

9.-11. veljače 1995. godine

Europska konferencija "Ravnopravnost i demokracija: Utopija ili izazov" (Strasbourg) doprinos je Vijeća Europe Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama Ujedinjenih naroda (Peking, 4.-15. rujna 1995. godine).

11. ožujka 1997. godine

Seminar u Helsinkiju o "Ravnopravnosti između žena i muškaraca u procesu političkog odlučivanja", koji je organiziralo finsko predsjedništvo Odbora ministara.

10. i 11. listopada 1997. godine

Deklaracija koju usvaja Drugi summit predsjednika država i vlada Vijeća Europe naglašava važnost uravnotežene zastupljenosti muškaraca i žena u svim sektorima društva, uključujući politiku.

13. i 14. studenog 1997. godine

Četvrta europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Istanbul). Istanbulska Deklaracija o ravnopravnosti između žena i muškaraca kao temeljnom kriteriju demokracije.

22. lipnja 1999. godine

Preporuka 1413 Parlamentarne skupštine o ravnopravnoj zastupljenosti u političkom životu. Protokol br. 12 (nediskriminacija) Europske konvencije o ljudskim pravima širi doseg članka 14., čineći ga opće primjenjivim.

22. i 23. siječnja 2003. godine

Peta europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Skoplje), o ulogama žena i muškaraca u sprečavanju sukoba, izgradnji mira i demokratskim procesima nakon sukoba.

12. ožujka 2003. godine

Preporuka (2003) 3 Odbora ministara o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju.

2. ŽENE U PARLAMENTU

Tablica: Distribucija žena zastupljenih u donjim domovima nacionalnih parlamenata četrdeset pet država članica Vijeća Europe

Država	Datum izbora	Mandati	Žene	% žena
Švedska	09/2002	349	158	45.3
Danska	11/2001	179	68	38.0
Finska	03/1999	200	75	37.5
Nizozemska	01/2003	150	55	36.7
Norveška	09/2001	165	60	36.4
Belgija	05/2003	150	53	35.3
Austrija	11/2002	183	62	33.9
Njemačka	09/2002	603	194	32.2
Island	05/2003	63	19	30.2
Španjolska	03/2000	350	99	28.3
Bugarska	06/2001	240	63	26.2
Švicarska	10/1999	200	46	23.0
Latvija	10/2002	100	21	21.0
Hrvatska	01/2000	151	31	20.5
Poljska	09/2001	460	93	20.2
Slovačka	09/2002	150	29	19.3
Portugal	03/2002	230	44	19.1
Estonija	03/2003	101	19	18.8
“Bivša jugoslavenska republika Makedonija”	09/2002	120	22	18.3
Velika Britanija	06/2001	659	118	17.9

Češka	06/2002	200	34	17.0
Bosna i Hercegovina	10/2002	42	7	16.7
Luksemburg	06/1994	60	10	16.7
San Marino	06/2001	60	10	16.7
Andora	03/2001	28	4	14.3
Irska	05/2002	166	22	13.3
Moldavija	02/2001	101	13	12.9
Francuska	06/2002	577	71	12.3
Slovenija	10/2000	90	11	12.2
Liechtenstein	02/2001	25	3	12.0
Italija	05/2001	618	71	11.5
Cipar	11/2000	56	6	10.7
Rumunjska	10/2000	345	37	10.7
Litva	11/2000	141	15	10.6
Azerbajdžan	04/2002	124	13	10.5
Mađarska	04/2002	386	38	9.8
Grčka	04/2000	300	26	8.7
Srbija i Crna Gora*	02/2003	126	10	7.9
Malta	04/2003	65	5	7.7
Ruska Federacija	12/1999	449	34	7.6
Gruzija	10/1999	235	17	7.2
Albanija	06/2001	140	8	5.7
Ukrajina	03/2002	450	24	5.3
Turska	11/2002	550	24	4.4
Armenija	05/1999	131	4	3.1
Prosjeck	-	10 268	1 846	17.9

Izvor: Interparlamentarna unija (stanje 31. svibnja 2003. godine)

* Prvi put nakon prestanka postojanja Jugoslavije i uspostave nove države, održani su neizravni izbori za 126 članova novog parlamenta.

3. PREPORUKA REC(2003)3 ODBORA MINISTARA DRŽAVAMA ČLANICAMA O URAVNOTEŽENOJ PARTICIPACIJI ŽENA I MUŠKARACA U POLITIČKOM I JAVNOM ODLUČIVANJU

(Usvojio Odbor ministara 12. ožujka 2003. godine, na 831. sastanku zamjenika ministara)

Odbor ministara, temeljem odredbi članka 15.b Statuta Vijeća Europe,

imajući u vidu da žene čine više od polovine stanovništva i biračkog tijela u državama članicama, ali su i dalje ozbiljno podzastupljene u donošenju političkih i javnih odluka u velikom dijelu država članica;

imajući u vidu da je, unatoč postojanju de jure ravnopravnosti, raspodjela moći, odgovornosti i pristupa gospodarskim, društvenim i kulturnim resursima između žena i muškaraca još uvijek vrlo neravnomerna zbog ukorijenjenosti uobičajenih tradicionalnih rodnih uloga;

bojeći se da funkcioniranje izbornih sustava i političkih institucija, uključujući političke stranke, može ograničiti participaciju žena u političkom i javnom životu;

smatrajući da je uravnotežena participacija žena i muškaraca u donošenju političkih i javnih odluka pitanje potpunog uživanja ljudskih prava, socijalne pravde te nužan uvjet za bolje funkcioniranje demokratskog društva;

smatrajući da bi ostvarenje uravnotežene participacije žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju pridonijelo boljem i učinkovitijem stvaranju javnih politika kroz ponovnu definiciju političkih prioriteta i stavljanjem novih tema na politički dnevni red kao i poboljšanju kvalitete života za sve;

smatrajući da je uravnotežena participacija žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju potrebna za razvoj i stvaranje Europe zasnovane na ravnopravnosti, društvenoj koheziji, solidarnosti i poštivanju ljudskih prava;

podsećajući na Deklaraciju usvojenu na Drugom summitu Vijeća Europe (listopad, 1997.) na kojem su predsjednici država i vlada Vijeća Europe naglasili “važnost uravnoteženije participacije žena i muškaraca u svim društvenim područjima,

uključujući politički život”, i pozvali na “stalni napredak s obzirom na postizanje djelotvorne jednakosti mogućnosti između žena i muškaraca”;

imajući na umu Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950.) i njezine Protokole;

imajući u vidu Europsku socijalnu povelju (1961.) i izmijenjenu Europsku socijalnu povelju (1996.) te Dodatni protokol Europske socijalne povelje koji pruža Sustav kolektivnih pritužbi (1995.);

imajući u vidu dokumente koje je usvojila Europska ministarska konferencija o ljudskim pravima održana u Rimu 2000. godine;

imajući u vidu sljedeće Preporuke Odbora ministara državama članicama Vijeća Europe: Preporuku br. R(85)2 o pravnoj zaštiti od spolne diskriminacije; Preporuku br. R(96)5 o usklađivanju radnog i obiteljskog života i Preporuku br. R(98)14 o uvođenju načela ravnopravnosti spolova;

imajući u vidu sljedeće dokumente koje je usvojila Parlamentarna skupština: Preporuka 1229 (1994) o jednakosti prava između žena i muškaraca; Preporuku 1269 (1995) o postizanju stvarnog napretka u ženskim pravima od 1995 i Preporuku 1413 (1999) o jednakoj zastupljenosti u političkom životu;

imajući u vidu Opću deklaraciju o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda i Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima;

podsjčajući na Konvenciju Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979.), naročito na članke 7. i 8.;

podsjčajući također na obveze iz Pekinške platforme za djelovanje kao i Završnih dokumenata Posebnog zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda 2000. godine (Peking +5);

smatrajući da demokracija više ne može dopustiti zanemarivanje sposobnosti, znanja i kreativnosti žena nego mora postati rodno osjetljiva i uključiti žene različitog podrijetla i različitih dobnih skupina u političko i javno odlučivanje na svim razinama;

poštujući visoki prioritet koji Vijeće Europe daje promicanju demokracije i ljudskih prava,

preporuča vladama država članica:

I. da se obvežu na promicanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca javno priznajući da ravnopravno dijeljenje ovlasti odlučivanja između žena i muškaraca različitog podrijetla i dobi, jača i obogaćuje demokraciju;

II. da štite i promiču jednaka građanska i politička prava žena i muškaraca, uključujući natjecanje za političke položaje i slobodu udruživanja;

III. da osiguraju ženama i muškarcima uživanje individualnog biračkog prava te da, u istu svrhu, poduzmu sve potrebne mjere za ukidanje prakse obiteljskog glasovanja;

IV. da izmijene svoje zakonodavstvo i praksu, s ciljem osiguravanja da se strategije i mjere opisane u ovoj preporuci primjenjuju i provode;

V. da promiču i potiču posebne mjere za stimuliranje i potporu volje žena da participiraju u političkom i javnom odlučivanju;

VI. da razmotre postavljanje vremenski određenih ciljeva u svrhu postizanja uravnotežene participacije žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju;

VII. da osiguraju da se ova preporuka da na znanje svim relevantnim političkim institucijama i javnim i privatnim tijelima, naročito nacionalnim parlamentima, lokalnim i regionalnim vlastima, političkim strankama, javnim službama, javnim i polujavnim organizacijama, poduzećima, sindikatima, udrugama poslodavaca i nevladinim organizacijama;

VIII. da nadziru i ocjenjuju napredak u postizanju uravnotežene participacije žena i muškaraca u političkom i javnom životu, te da redovito izvješćuju Odbor ministara o poduzetim mjerama i postignutom napretku na ovom području.

Prilog Preporuci Rec(2003)3

U smislu ove preporuke, smatra se da uravnotežena participacija žena i muškaraca znači da zastupljenost bilo žena bilo muškaraca u bilo kojem tijelu koje odlučuje u političkom ili javnom životu ne bi smjela pasti ispod 40%.

Na osnovi toga, vlade država članica pozvane su da razmotre sljedeće mjere:

A. Zakonodavne i administrativne mjere

Države članice bi trebale:

1. razmotriti moguće ustavne i/ili zakonske izmjene, uključujući mjere pozitivne akcije, koje bi olakšale uravnoteženiju participaciju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju;
2. prihvatiti administrativne mjere kako bi službeni jezik odražavao uravnoteženu podjelu ovlasti između žena i muškaraca;
3. razmotriti donošenje zakonskih reformi kako bi se uveli paritetni pragovi za kandidate u izborima na lokalnim, regionalnim, nacionalnim i nadnacionalnim razinama. Tamo gdje postoje razmjerne liste, treba razmotriti uvođenje sustava "zatvarača";
4. razmotriti djelovanje kroz javno financiranje političkih stranaka kako bi ih se potaknulo na promicanje ravnopravnosti spolova;
5. ako se pokaže da su izborni sustavi imali negativan učinak na političku zastupljenost žena u izabranim tijelima, prilagoditi ili reformirati te sustave kako bi se promicala spolno uravnotežena zastupljenost;
6. razmotriti donošenje prikladnih zakonskih mjera usmjerenih na ograničavanje istodobnog obnašanja nekoliko izbornih političkih dužnosti odjednom;
7. usvojiti prikladne zakone i/ili administrativne mjere za poboljšanje radnih uvjeta izabranih predstavnika na lokalnim, regionalnim, nacionalnim i nadnacionalnim razinama kako bi se osigurao demokratičniji pristup izabranim tijelima;
8. usvojiti prikladne zakonske i/ili administrativne mjere za potporu u usklađivanju obiteljskih i javnih dužnosti izabranih predstavnika te, naročito, potaknuti parlamente i lokalne i regionalne vlasti da osiguraju kako njihovo radno vrijeme i radne metode omogućuju izabranim predstavnicima oba spola da usklade svoj radni i obiteljski život;
9. razmotriti donošenje prikladnih zakonskih i/ili administrativnih mjera kako bi osigurali postojanje spolno uravnotežene zastupljenosti u svim imenovanjima koje obavlja ministar odnosno vlada u javne odbore;

10. osigurati postojanje spolno uravnotežene zastupljenosti na položajima ili funkcijama čiji su nositelji imenovani od strane vlade ili drugih javnih institucija;

11. osigurati da postupci izbora, zapošljavanja i imenovanja za vodeće položaje u javnom odlučivanju budu rodno osjetljivi i transparentni;

12. javnu upravu učiniti dobrim primjerom u smislu spolno uravnotežene raspodjele položaja gdje se donose odluke i u jednakom profesionalnom razvoju za žene i muškarce;

13. razmotriti usvajanje prikladnih zakonskih i/ili administrativnih mjera kako bi osigurali postojanje spolno uravnotežene zastupljenosti u svim izaslanstvima, međunarodnim organizacijama i forumima;

14. uzeti u obzir spolnu ravnotežu pri imenovanju predstavnika u međunarodne odbore za posredovanje i pregovore, naročito kod mirovnih procesa ili okončavanja sukoba;

15. razmotriti poduzimanje zakonskih i/ili administrativnih mjera usmjerenih na poticanje i potporu poslodavcima kako bi se omogućilo osobama koje participiraju u političkom i javnom odlučivanju pravo na službeni dopust a da za to ne budu kažnjeni;

16. osigurati, tamo gdje je to potrebno, potporu i ojačati rad nacionalnih mehanizama za ravnopravnost u ostvarenju uravnotežene participacije u političkom i javnom životu;

17. potaknuti parlamente na svim razinama da uspostave parlamentarne odbore ili izaslanstva za prava žena i jednake mogućnosti te uvedu načelo ravnopravnosti spolova u čitav svoj rad;

B. Mjere potpore

Države članice bi trebale:

18. podržati, svim prikladnim mjerama, programe usmjerene na poticanje ravnoteže spolova u političkom životu i u javnom odlučivanju koje iniciraju ženske organizacije te sve organizacije koje rade u prilog ravnopravnosti spolova;

19. razmotriti uspostavu baze podataka žena voljnih raditi na položajima gdje se donose političke i javne odluke;
20. podržati i razvijati političku djelatnost žena pružanjem prilike ženama koje su izabrane kao predstavnice da stvore mreže na lokalnim, regionalnim, nacionalnim i nadnacionalnim razinama;
21. razviti i podržati programe mentorstva, izgradnje samopouzdanja, programe vođenja i obuke za žene koje razmatraju ulazak u političko i javno odlučivanje;
22. potaknuti obuku kandidatkinja i izabраниh predstavnica u primjeni informacijskih i komunikacijskih tehnologija;
23. u školske nastavne planove i programe uvesti obrazovne i odgojne aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti mladih ljudi o ravnopravnosti spolova i njihovu pripremu za demokratsko građanstvo;
24. promicati participaciju mladih ljudi, naročito mladih žena, u udrugama kako bi im se omogućilo prikupljanje iskustva, znanja i sposobnosti koje se mogu prenijeti u područje institucionalne i osobito političke participacije;
25. potaknuti organizacije mladih da osiguraju uravnoteženu participaciju žena i muškaraca u svojim strukturama koje odlučuju;
26. potaknuti veću uključenost etničkih i kulturnih manjina, te osobito žena iz tih manjina, u odlučivanje na svim razinama;
27. obavijestiti političke stranke o različitim strategijama koje se koriste u raznim zemljama za promicanje uravnotežene participacije žena i muškaraca u izabranim predstavničkim tijelima; potaknuti ih da provode jednu ili više takvih strategija i da promiču uravnoteženu participaciju žena i muškaraca na položajima gdje se donose odluke unutar stranačke strukture;
28. podržati programe koje iniciraju socijalni partneri (organizacije poslodavaca i zaposlenika) za promicanje uravnotežene participacije žena i muškaraca na odgovornim i odlučujućim položajima, unutar svojih redova i u kontekstu kolektivnog pregovaranja;
29. potaknuti tvrtke i udruge da osiguraju uravnoteženu participaciju žena i muškaraca u svojim tijelima koja donose odluke, naročito u takvim koje primaju državnu potporu za pružanje javnih službi ili provedbu javnih politika;
30. promicati kampanje usmjerene na cjelokupnu javnost kako bi se podigla svijest o važnosti spolno uravnotežene zastupljenosti u političkom i javnom odlučivanju kao preduvjet za istinsku demokraciju;
31. promicati kampanje usmjerene na poticanje podjele odgovornosti između žena i muškaraca u privatnoj sferi;
32. promicati kampanje usmjerene na specifične skupine, naročito na političare, socijalne partnere i one koje zapošljavaju i imenuju političke i javne odlučitelje, kako bi se podigla njihova svijest o važnosti spolno uravnotežene participacije u političkom i javnom odlučivanju;
33. organizirati interaktivne seminare o ravnopravnosti spolova za ključne osobe u društvu, kao što su vođe i visoki dužnosnici, kako bi se podigla njihova svijest o važnosti uravnotežene participacije žena i muškaraca na svim razinama odlučivanja;
34. podržati nevladine udruge i istraživačke institute da provode studije o participaciji i učinku participacije žena na odlučivanje i na okolinu u kojoj se odluke donose;
35. provoditi istraživanja o raspodjeli glasova prema ispitivanjima javnog mnijenja kako bi se odredili obrasci glasovanja žena i muškaraca;
36. promicati istraživanje o zaprekama koje onemogućuju pristup žena političkom i javnom odlučivanju na različitim razinama i objaviti rezultate;
37. promicati istraživanje o participaciji žena u odlučivanju u socijalnom i volonterskom sektoru;
38. promicati rodno usmjerena istraživanja o ulogama, funkcijama, statusu i radnim uvjetima izabраниh predstavnika na svim razinama;
39. promicati uravnoteženu participaciju na položajima gdje se odlučuje u medijima, uključujući upravna, programska, obrazovna, obučavateljska, istraživačka i regulatorna tijela;
40. podržati obuku i podizanje svijesti studenata novinarstva i medijskih profesionalaca o pitanjima vezanim uz ravnopravnost spolova te o tome kako izbjeći seksističke stereotipe i seksizam;

41. poticati medijske stručnjake da osiguraju kandidatkinjama i kandidatima te izabranim predstavnicima da dobiju jednaku prisutnost u medijima, osobito za vrijeme izbornog razdoblja.

C. Nadzor

Države članice bi trebale:

42. razmotriti uspostavu neovisnih tijela, kao što su promatrači za nadzor pariteta ili posebnog neovisnog posredničkog tijela, koje bi pratilo vladinu javnu politiku u području uravnotežene participacije žena i muškaraca u političkom i javnom životu, ili povjeriti tu zadaću nacionalnom mehanizmu za ravnopravnost;

43. razmotriti uspostavu i primjenu pokazatelja za nadzor i vrednovanje uravnotežene participacije žena i muškaraca u odlučivanju na osnovi međunarodno usporedivih podataka razvrstanih po spolu;

44. razmotriti usvajanje sljedećih pokazatelja za mjerenje napretka u području donošenja političkih i javnih odluka:

I. postotak žena i muškaraca izabranih za predstavnike u parlamentima (nadnacionalnim/nacionalnim/federalnim/regionalnim) i lokalnim predstavničkim tijelima, a prema političkoj stranci kojoj pripadaju;

II. postotak žena i muškaraca izabranih za predstavnike u parlamentima (nadnacionalnim/nacionalnim) u usporedbi s brojem kandidata, a prema političkoj stranci kojoj pripadaju (uspjeh na izborima);

III. postotak žena i muškaraca u nacionalnim izaslanstvima u imenovanim predstavničkim tijelima kao što su Parlamentarna skupština Vijeća Europe i Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe te u međunarodnim organizacijama i forumima;

IV. postotak žena i muškaraca u nacionalnim, federalnim i regionalnim vlastima;

V. broj žena i muškaraca koji su ministri/zamjenici ministara u različitim područjima djelovanja (portfelji/ministarstva) u nacionalnim, federalnim i regionalnim vlastima država članica;

VI. postotak najviše pozicioniranih žena i muškaraca u javnim službama te njihova raspodjela u različitim područjima djelatnosti;

VII. postotak sudaca i sutkinja u Vrhovnom sudu;

VIII. postotak žena i muškaraca u tijelima koje imenuje vlada;

IX. postotak žena i muškaraca u tijelima političkih stranaka na nacionalnoj razini u kojima se odlučuje;

X. postotak žena i muškaraca koji su članovi udruga poslodavaca, radnika i profesija te postotak žena i muškaraca u njihovim tijelima na nacionalnoj razini u kojima se donose odluke;

45. podnositi, svake druge godine, izvještaj svojim nacionalnim parlamentima o poduzetim mjerama i učinjenom napretku prema gore navedenim pokazateljima;

46. objaviti, svake druge godine, izvještaj o poduzetim mjerama i učinjenom napretku u uključenosti žena u odlučivanje te široko distribuirati te izvještaje;

47. objaviti i učiniti lako dostupnim statističke podatke o kandidatima za političke položaje i o izabranim predstavnicima, a koji sadrže informacije o spolu, dobi, zaposlenju, sektoru zaposlenja (privatni/javni), obrazovanju;

48. poticati redovitu analizu prisutnosti i prikazivanja žena i muškaraca u nacionalnim vijestima i programima o tekućim događajima, osobito za vrijeme održavanja izbornih kampanja.

LITERATURA

Konvencije

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), European Treaty Series br. 005. članak 14. Zabranjuje diskriminaciju po svim osnovama, uključujući spol, a s obzirom na prava koja Konvencija štiti.

Izmijenjena Europska socijalna povelja (1996.), European Treaty Series br. 035. Povelja sadrži razna prava koja se specifično tiču žena i posebnu klauzulu koja zabranjuje diskriminaciju utemeljenu na spolu.

Protokol br. 12 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (2000.), European Treaty Series br. 177. Ovaj protokol sadrži opću klauzulu o nediskriminaciji, šireći tako doseg članka 14.

Dokumenti Odbora ministara

Preporuka br. R (81) 6 o participaciji žena i muškaraca u ravnopravnom razmjeru u odborima i drugim tijelima koje osniva Vijeće Europe.

Rezolucija 855 (1986) o ravnopravnosti između muškaraca i žena.

Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca, usvojena 6. studenog 1988.

Preporuka br. R (90) 4 o ukidanju seksizma iz jezika.

Poruka Odbora ministara o ravnopravnosti između žena i muškaraca (11. srpnja 1995.).

Preporuka (2001) 19 o participaciji građana u lokalnom javnom životu.

Preporuka (2003)3 o uravnoteženoj participaciji žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju.

Parlamentarna skupština (poznata kao Savjetodavna skupština do 1974. godine)

Rezolucija 356 (1967) o političkom, društvenom i građanskom položaju žena u Europi.

Rezolucija 606 (1975) o političkim pravima i položaju žena.

Preporuka 1008 (1985) o ženama u politici.

Rezolucija 855 (1986) o ravnopravnosti između muškaraca i žena.

Preporuka 1229 (1994) o jednakosti prava između žena i muškaraca.

Preporuka 1269 (1995) o postizanju stvarnog napretka u pravima žena počevši od 1995.

Rezolucija 1079 (1996) o većoj zastupljenosti žena u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe.

Rezolucija 1154 (1998) o demokratskom funkcioniranju nacionalnih parlamenata.

Preporuka 1413 (1999) o ravnopravnoj zastupljenosti u političkom životu.

Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe (poznat kao Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Europe do 1997. godine)

Atenska poruka (konferencija, Atena, 10.-12. rujna 1986.) o ravnopravnoj participaciji žena u donošenju politika na lokalnoj i regionalnoj razini.

Rezolucija 179 (1986) o participaciji žena u lokalnom i regionalnom demokratskom životu.

Europska povelja o participaciji mladih ljudi u općinskom i regionalnom životu (Rezolucija 237 (1992)).

Preporuka 68 (1999) o participaciji žena u političkom životu u regijama Europe.

Rezolucija 85 (1999) o participaciji žena u političkom životu u regijama Europe.

Preporuka 111 (2002) o individualnim biračkim pravima žena: demokratski zahtjev.

Rezolucija 134 (2002) o individualnim biračkim pravima žena: demokratski zahtjev.

Izmijenjena Europska povelja o participaciji mladih ljudi u općinskom i regionalnom životu (2003).

Europske ministarske konferencije o ravnopravnosti između žena i muškaraca

Prva europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Strasbourg, 4. ožujka 1986.):

- Rezolucija o politici i strategijama za postizanje ravnopravnosti u političkom životu i u procesu odlučivanja;

- Deklaracija o ravnopravnosti između žena i muškaraca u političkom i javnom životu.

Druga europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Beč, 4. i 5. srpnja 1989.):

- Rezolucija o politikama za ubrzanje postizanja stvarne ravnopravnosti između žena i muškaraca.

Četvrta europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Istanbul, 13. i 14. studenog 1997.):

- Deklaracija o ravnopravnosti između žena i muškaraca kao temeljnom kriteriju demokracije.

Peta europska ministarska konferencija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (Skopje, 22. i 23. siječnja 2003.):

- Deklaracija i program djelovanja za "Ravnopravnost spolova: ključni pojam za društva u promjeni."

Izvještaji i publikacije

Vijeće Europe, 1982. "Historical developments and descriptive analysis of national machinery set up in member States of the Council of Europe to promote equality between women and men. Comparative study", I-19 242, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1984. The situation of women in the political process in Europe. (Volumen 1.: "An analysis of the political behaviour of women in Europe", Maria Weber, Ginevra Conti Odorisio i Giovanna Zincone. Volumen 2.: "Women in the political world in Europe", Janine Mossuz-Lavau i Mariette Sineau. Volumen 3.: "The role of women in voluntary associations and organisations", Helga Hernes) Doc. 80 023 06.1, izašlo iz tiska, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1985. "The situation of women in the political process. A programme for action in the Council of Europe". Izvještaj Stručnog odbora o položaju žena u političkom procesu, Doc. H (85) 4, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1985a. "Report on women in politics", Doc. 5370, Parlamentarna skupština.

Vijeće Europe, 1986. "Proceedings of the 1st European Ministerial Conference on Equality between Women and Men" (Strasbourg, 4. ožujka 1986.) na temu "Women's participation in political life: Policy and strategies for achieving equality in the decision-making process." DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1987. "Women in local and regional life. Equal participation by women in policy-making at local and regional level". Zapisnik Konferencije iz Atene (1986.) DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1989. "Ways and means of improving the position of women in politics", Mariette Sineau, Doc. EG(89)4; DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1989a. "Positive action ant the constitutional and legislative hindrances to its implementation in the member States of the Council of Europe", Eliane Vogel-Polsky, Doc. EG(89)1, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1989b. "The Council of Europe's standard-setting activities relating to equality of the sexes", Pascale Boucaud, Doc. EG(89)2, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1989c. "Collection of the Council of Europe's work relating to equality between women and men (1950-1988)", (izašlo iz tiska) DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1989d. 2nd European Ministerial Conference on Equality between Women and Man, Doc. EG(89)7, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1990. "Participation by women in decisions concerning regional and environmental planning". Zapisnik seminara u Ateni (listopad 1990.) DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1992. *The democratic principle of equal representation - 40 years of Council of Europe activity*, Council of Europe Press, 1992.

Vijeće Europe, 1993. "Collection of the Council of Europe's work relating to equality between women and men (1989-1992)", DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1994. "Stratégies d'accès des femmes - la vie politique", Claudette Apprill (bivša tajnica upravnog odbora Vijeća Europe za ravnopravnost između žena i muškaraca (CDEG)), Strasbourg, 30. rujna 1994., izašlo iz tiska, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1994a. *Disillusionment with democracy: political parties, participation and non-participation in democratic institutions in Europe*, seminar organiziran u suradnji s University of Essex Human Rights Centre, Colchester (srpanj 1993.), Council of Europe Press, 1994.

Vijeće Europe, 1994b. *The challenges facing European society with the approach of the year 2000: role and representation of women in urban and regional planning aiming at sustainable development*, European Regional Planning, br. 56, Council of Europe Press, 1994.

Vijeće Europe, 1995. "Women's participation in political and public life". Izvještaj o seminarima održanim u Budimpešti, Pragu i Varšavi na jesen 1994., Joanna Regulska, Doc. EG/DEM(95)10, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1996. *Equality and democracy: Utopia or challenge?*, Pekinški zapisnici, rujna 1995., Council of Europe Press, 1996.

Vijeće Europe, 1996a. *Group of Specialists on Equality and Democracy*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1996.

Vijeće Europe, 1997. "Equality between women and men in the political decision-making process". Zapisnik seminara u Helsinkiju 1997., Doc. EG(97)2, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1997a. "Proceedings of the 4th European Ministerial Conference on equality between women and men" (Istanbul, 1997.) Doc.MEG-4(97)20, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1997b. "Compilation of internationally agreed texts concerning democracy and equality between women and men", informativni dokument, Doc.EG(97)5, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1999. "Equality between women and men: priorities for the future". Konačni izvještaj Skupine stručnjaka, Doc. EG-S-FP(99)1, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 1999a. "Compilation of Council of Europe agreed texts concerning women's rights and equality between women and men (1995-1999)", Doc. EG(99)8 izm., DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 2000. "Positive action in the field of equality between women and men. Final report of the Group of Specialists on Positive Action in the Field of Equality between Women and Men", Doc. EG-S-PA(2000)7, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 2000a. "Council of Europe activities since 1995 in the field of equality between women and men related to the strategic objectives in the Beijing and Vienna Action Platforms", Doc. EG (96)1 prom. 2. (izašlo iz tiska) DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 2001. *Keys to youth participation in eastern Europe*, Siyka Kovatcheva, Council of Europe Publishing, 2000.

Vijeće Europe, 2001a. "Council of Europe action in the field of equality between women and men", informativni dokument, Doc. EG(2001)5, DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 2002. "Twenty-five years of Council of Europe action in the field of equality between women and men", Maria Regina Tavares da Silva, EG(2002)5, DGII/Human Rights - Equality

Vijeće Europe, 2002a. "Women in politics in the Council of Europe member states". Informativni dokument, EG(2002)6, DGII - Division Equality between Women and Men.

Vijeće Europe, 2002b. *Going for gender balance*, Alison E. Woodward, Council of Europe Publishing, 2002.

Vijeće Europe, 2002c. *Women's individual voting rights - a democratic requirement*, Council of Europe Publishing, 2002.

Vijeće Europe, 2003. "Council of Europe action in the field of equality between women and men", popis dokumenata, EG(2003)002 priv., DGII/Human Rights - Equality.

Vijeće Europe, 2003a. "Equality between women and men", Fact sheet - equality, 30. rujna 2003. (dopune dostupne na web-stranici o ravnopravnosti), DGII/Human Rights - Equality.

Dokumenti koje je izdao Council of Europe Publishing/Press mogu se naručiti na:
<http://book.coe.int>

Sve konvencije (Pravni poslovi - European Treaty Office), dokumenti Odbora ministara i Parlamentarne skupštine mogu se naći na web-stranicama Vijeća Europe.

Većina ostalih dokumenata se može naručiti od Opće uprave za ljudska prava, Odjel za ravnopravnost između žena i muškaraca, ili se mogu naći na web-stranicama Vijeća Europe.

Vidi: <http://www.coe.int>

**U IZDANJU ZDRUŽENOG PROJEKTA
“IZGRADNJA DJELATNIH DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA”**

Going for gender balance (Na putu prema ravnoteži spolova) (2002)
ISBN 92-871-4901-1

Women’s individual voting rights - a democratic requirement
(Individualna biračka prava žena - demokratski zahtjev) (2002)
ISBN 92-871-5040-0

Highway to democracy - the Council of Europe and the information society
(Autoput za demokraciju - Vijeće Europe i informacijsko društvo) (2003)
ISBN 92-871-5137-7

Guarding the watchdog - the Council of Europe and the media
(Čuvanje čuvara - Vijeće Europe i mediji) (2003)
ISBN 92-871-5249-7

Za više informacija o združenom projektu “Izgradnja djelatnih demokratskih institucija”, vidi <http://www.coe.int/democracy>

Česta je zabluda da je bitka za ravnopravnost spolova u političkom životu dobivena. U većini država članica, žene su znatno podzastupljene u lokalnim, regionalnim i nacionalnim tijelima u kojima se donose političke odluke. Na europskoj razini, žene čine samo 18% parlamentarnog članstva. Imati malo utjecaja na političke odluke koje mogu djelovati na nečiji život, nespojivo je s načelima predstavničke demokracije.

Ravnopravnost prati povijest politike Vijeća Europe u promicanju participacije žena u političkom životu, smještajući je u kontekst ukupnog rada Organizacije na ravnopravnosti spolova. U knjizi se opisuju načela i metode koje stoje iza politika, institucionalni mehanizmi na kojima se temelje i analiziraju osnovne teme kojima se ta politika bavila. Zaključno se rasprava tiče osnovnih područja za budući rad: spolne kvote za političke stranke, zajamčena socijalna prava žena i ponovno jačanje sekularnosti.

Autorica, Mariette Sineau, politologinja, voditeljica je istraživanja na ovom području u Centre national de la recherche scientifique (Francuski nacionalni centar za znanstvena istraživanja) u Parizu. Trenutno radi na temama vezanim uz žene u političkom životu i francuske izborne trendove. Njezin najnoviji rad jest *Profession: femme politique. Sexe et pouvoir sous la Ve République* (Pariz, Presses de Sciences Po, 2001.).

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

Vijeće Europe ima četrdeset i pet zemalja članica te pokriva gotovo čitav europski kontinent. Ono nastoji razvijati zajedničke demokratske i pravne principe koji se temelje na Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i na ostalim referentnim dokumentima o zaštiti pojedinaca. Od svog osnutka 1949. godine, neposredno nakon katastrofa drugog svjetskog rata, Vijeće Europe je uvijek bilo simbol pomirenja.

ISBN 953-99862-0-6

<http://book.coe.int>
Izdanja Vijeća Europe